

ҰЛТТЫҚ ҚОРДА
БОЛАШАҚ
ҰРПАҚТЫҢ ДА
ЕНШІСІ БАР

4-бет

РЕСЕЙДІҢ ГРАНТТАРЫ
ҚАНДАЙ БАТПАН
ҚҰЙРЫҚ?

14-бет

ФЕСТИВАЛЬ
СОВРЕМЕННЫХ
КОЧЕВНИКОВ –
«КӨКМАЙСА-2018»!

12-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№20 (786), 21 мамыр, 2018

ЛАТЫН ҚАРПІНДЕ

ТІЛІМІЗДІҢ ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЕСКЕРІЛСІН

НАҒЫЗ ЗИЯЛЫ АДАМ

Ол маған табиғатынан педагогтік, ұстаздық қызмет үшін жаратылған жан сияқты көрінуші еді. Оның халық-ағарту саласында жоғарыдағы жолмен жүйелі қызмет атқаруы кездейсоқ емес. Ол бүкіл өмірін жас ұрпақты тәрбиелеуге саналы түрде жұмсады. Оның мінез-құлқы, жүріс-тұрысы, сөзі – бәрі де оның мамандығына, кәсібіне лайық, адамға өнеге, тәрбие ұсынатындай байқалатын.

8-9
бет

Біздің қоғамда қазақ әліпбиін латын қарпіне ауыстыруға байланысты түрлі пікірлер айтылып, қызу талқылануда. Солай болу керек те, өйткені бұл қазақ үшін маңызды мәселе. Біреулер латын әліпбиінің оңтайлы тұстарын алға тартса, енді біреулер бұл істе асығыстық жасамайық деп сақтандырады. Мұндай пікірлердің орын алуы заңды. Соның арқасында көпшілік осы бір күрделі мәселеге орай өзінің көзқарасын қалыптастыра бастады. Бір мәселе анық – қазақ тілі міндетті түрде латын әліпбиіне көшеді. 2025 жылдан бастап, латын әліпбиін қолданысқа енгізу туралы нақты жоспар жасалып, соны іске асыруға кірісіп те кеттік. Енді ешқандай шегініс болуы мүмкін емес.

3
бет

ОФФШОРДАҒЫ ҚАРЖЫНЫ ҚАЙТАРУҒА ЕУОПАРЛАМЕНТТІҢ ҚОЛДАУЫ ҚАЖЕТ

Азат Перуашев қазақстандық жемқорлардың оффшордағы қаражатын елге қайтару бойынша Мәжілістің және Еуропалық Парламенттің бірлескен жұмыс тобын құруды ұсынды. Бұл ұсынысты «Ақ жол» жетекшісі Парламент Мәжілісінде өткен «Қазақстан Республикасы-Еуропалық Одақ» парламенттік ынтымақтастық комитетінің XV отырысы аясында Еуропалық Парламент делегациясымен кездесу барысында мәлімдеді.

4
бет

Абзал ҚҰСПАН:

ҚОҒАМҒА ОҒЫЗ ДОҒАНДАЙ АЗАМАТТАР ӨТЕ ҚАЖЕТ!

10
бет

СТО МЕТРОВ ОДИНОЧЕСТВА. ИСПОВЕДЬ МУРАТА АУЗОВА

Осенью 2017 года судьба подарила мне встречу с Муратом Мухтаровичем Ауэзовым. Так вышло, что позвонил 28 сентября, чтобы договориться о встрече, в день рождения Мухтара Омархановича – заодно поздравил с этим праздником. Оказалось, в течение двух недель Мурат Ауэзов будет в поездках в связи с празднованием 120-летия своего знаменитого отца. Свободные дни выпадали на середину октября. Перед встречей я спросил Мурата Мухтаровича, есть ли место в нашем городе, где он чувствует себя хорошо, свободно. Оказалось, такой уголок имелся.

12
бет

БАЛАМАЛЫ ЭНЕРГИЯНЫҢ БОЛАШАҒЫ ЗОР

Global Challenges Summit 2018 форумында Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев сөз сөйлеп, әлемдік экономиканы дамытуға баламалы энергия көздерінің ықпалы жөнінде пікірін білдірді.

«Жаһандық тренд – ол энергетикалық революция, әлемнің таза энергетикаға қарай жылжуы. Тек 30 жылда жанаратын энергия көздерінен алынатын энергия көлемі 13 есеге өсті. Соңғы 5 жылда күн панельдерінің құны 2 есеге жуық төмендеді. Электро-мобильдерге деген бетбұрыс байқалуда. Сарапшылардың айтуынша, егер де автопарктегі электрокарларға ауыстырса, бұл өз кезегінде Жердегі ауаны 200 жыл бұрынғы деңгейге дейін тазартуға мүмкіндік береді», – деді Елбасы. Президент елдер экономикасының дамуындағы бірінші жоспарға цифрлық технологиялар мен жанаратын энергия көздері шығып отырғанын атап өтті. «Табиғи ресурстарға әлемдік сұраныстың сақталуына қарамастан, бұл ресурстар бүгінде айтарлықтай басымдыққа ие емес және елдер үшін жоғары табыстың көзі болмай отыр. Осы орайда

энергетикалық нарықтардың барлық ірі ойыншылары, яғни корпорациялар мен елдер жаңа энергетикаға ауқымды инвестициялар салумен айналысуда», – деді Н. Назарбаев. Бұл ретте Мемлекет басшысы өткен жылғы ЭКСПО-2017 көрмесіне тоқталды. «Қазақстан бұл процестен тыс қалып отырған жоқ. Атап айтқанда «Болашақ энергиясы» тақырыбында сәтті өткен «ЭКСПО – 2017» халықаралық көрмесі елде жасыл экономиканы жүйелі дамытуға негіз болды. Жалпы, 2030 жылға қарай біздің энергиялық баланстағы баламалы энергия үлесі 30 пайызға дейін жеткізіледі», – деді Президент.

Үш күнге созылған биылғы форумға әлемнің түрлі елдерінен 500-ге жуық спикер қатысуда. Бұл АЭФ-тің рекордтық көрсеткіші. Топ-спикерлер арасында Францияның бұрынғы президенті Франсуа Олланд, БҰҰ-ның бұрынғы бас хатшысы Пан Ги Мун, Дүниежүзілік банктің Еуропа және Орталық Азия жөніндегі бас экономисі Ганс Тиммер, физик, футуролог Митио Каку, Goldman Sachs бұрынғы төрағасы Джим О'Нил, Apple компаниясының негізін қалаушылардың бірі Стив Возняк, Ресей президенттігіне үміткер болған Ксения Собчак және өзге де тұлғалар бар.

ЖУРНАЛИСТЕРДІ ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІ ӨЗГЕРЕДІ

Халыққа есеп беру жиыны барысында ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрі Дәурен Абаев алдағы уақытта заман талабына орай отандық журналистерді даярлау жүйесі өзгеретінін айтты.

«Мен бұл мәселені өзім де байқап жүрмін. Журналистика саласында білім беру сапасына қатысты көптеген сұрақтар туындап жатыр. Негізі, бәрі орынды. Университеттерде сабақ беріп жүрген журналистика кафедраларымен бірге осы саладағы басшыларды біріктіріп, бұл жұмысты нақты бір жүйеге келтіруіміз керек. Біз оны қолға аламыз. Оған уәде етемін. Жылдың соңына дейін осы мәселеге қатысты нақты бір хабар береміз деп ойлаймын», – деді Д.Абаев.

Министрдің айтуынша, ҚР Білім және ғылым министрлігімен бірлесе отырып, әдістемені өзгерту жайы да қаралады. «Бізге сапалы журналистика қажет. Ал сапалы журналистикаға сапалы ұстаздар қажет, сапалы әдістеме болуы керек. Журналистердің саны аз болсын, бірақ сапасы

жоғары болғаны дұрыс. Әрине басқа салада жүрген дарынды журналистер де бар. Жазуы да, стилі де жақсы. Ондай мамандарды да ортақ жұмысқа тарту қажет», – деді Д.Абаев.

Осы орайда министр ағылшын оқулықтарын қазақ тіліне аудару шараларын да еске алды. «Мысалы, медиа этикаға арналған кітап алғаш рет ағылшын тілінен қазақ тіліне аударылды. Біз жыл сайын бір-екі кітаптан аударып отырамыз. Ол да бір көмегін тигізеді деп ойлаймын», – деп атап көрсетті Д.Абаев.

Кездесу кезінде Дәурен Абаев журналистерді баспанамен қамтудың машақаты туралы айтып берді. Сондай-ақ, қазіргі кезде БАҚ-тың жаңа рейтингісін әзірлеу жұмыстары атқарылып жатқан көрінеді.

БЕТТІ ТҰМШАЛАП ЖҮРУ – ЗАҢҒА ҚАЙШЫ ӘРЕКЕТ

Енді жұмыста, қоғамдық орындарда бетті тұмшалайтын, адамның түрін тануға кедергі келтіретін киім киюге болмайды. Дін істері министрлігі әзірлеген жаңа құжатты Мәжіліс депутаттары мақұлдады.

Бұдан былай қоғамдық орындарда, адам көп жүретін жерде және жұмыста жүзіңізді жасыруға мүлдем болмайды. Діни наным-сеніміне қарамастан кез-келген азаматтың бет-әлпеті ашық болуы тиіс. Ұлттық қауіпсіздік комитеті, Ішкі істер министрлігі мен дін істері және азаматтық қоғам министрлігі бұл жағдайды қатаң бақылап отырады. Ал заңды бұзғандарға жүздеген мың айыппұл салынады.

Ең бірінші талап – киім-кешек бет-әлпетті жаппау керек. Алдымен ескерту жасалып, содан кейін жеке азаматтар 30-дан бастап 50 айлық есептеу көрсеткіші көлемінде айыппұл төлейді. Ұйымдарға 100 ден 200 АЕК көлемінде айыппұл салынуы мүмкін. Әрбір бапқа өзінің мөлшері бар. Шенеуніктер жаңа заң қабылданған соң діни бірлестіктермен бірігіп қысқа балақ пен қауға сақалдыларға да ортақ тыйым салу жолын ойлап таппақ. Сонымен қатар, бұдан былай мешіт, шіркеуден өзге жер-

де діни жоралғылар жасауға да болмайды. Мәселен, дін жолымен неке қию үшін ерлі-зайыпты міндетті түрде мешітке келуі тиіс немесе үйде өткізеді. Осы заңда дінсіздер мен діннің шарттарын қатаң ұстанған азаматтардың құқығы теңестірілмек. Ал ел азаматтарының 15 пайызға жуығы атеист екен. Жаңа заң бойынша мешіт, шіркеу мен діни ұйымдардың барлығы мемлекетке кіріс пен шығысы жайлы есеп беруге міндеттеледі. Қазір елімізде 2 жарым мыңнан астам мешіт бар екен. Себебі, садақа салатын жәшіктерге түсетін қаржы мен имамдарға көлік, ақшалай, заттай берілетін сыйлықты есепке алу керек деген ұсыныс жиіленіп кетіпті. Дін істері министрлігі жаңа заңға имамдардың жеке тапсырыс арқылы, яғни өлім-жітімде құран оқып тапқан табысын есепке алуды ескермепті. Алдағы уақытта ол да қарастырылады. Дін істері туралы заң жобасын Мәжіліс бірінші оқылымда мақұлдады.

АДАМ АҒЗАЛАРЫ ДҮКЕНДЕРДЕ САТЫЛАТЫН БОЛАДЫ

Алдағы 30 жылда адамның дене мүшелері сатылатын дүкендер ашылып, кез келген тілді аударатын көз линзалары жасалады. Бұл туралы Global Challenges Summit 2018 форумының жалпы отырысында «Мүмкінсіздіктер теориясы» бестселлерінің авторы Митио Каку айтты.

«Келесі 30 жылда компьютерлік чип бір тиыннан да арзан болады. Компьютерлік билік электр энергиясы сияқты барлық жерде болады. Іс жүзінде «ком-

пьютер» сөзі ағылшын тілінен жойылады», – деді ол. Оның атап өтуінше, алдағы 30 жылда компьютерлік чиптардың көмегімен тіпті көзге тағатын линза арқылы да интернетке қосылуға мүмкіндік туындайды. Көзді ашқан кезде линзадан өзіне қойылған сұрақтың барлық жауабын көреді. Адамдар линзадан өзге адамдардың айтқан сөздерінің аудармасын көреді, кез келген тілді аударып беретін болады. – деді Митио Каку. Оның сөзіне қарағанда, медицина саласында

да чиптер жаппай енгізіледі. Чиптар тегін болады. Адам өмірі де ұзара түсіп, дене мүшелері сатылатын дүкендер ашылады. Адамдар дене мүшелерін алмастыруға қол жеткізеді. «Біз қазірдің өзінде жасанды тері, көз, мұрын жасап жатырмыз. Келесі ғасырда барлық мүшелер зертханада өсіріледі. Адамның бауыры болашаққа зертханаларда өсіріле бастайды», – деді ол. Сөйтіп «Мүмкінсіздіктер теориясы» бестселлерінің авторы адамзатқа мол мүмкіндіктер сыйламақшы.

ДӘРІ-ДӘРМЕК ДЕЛДАЛДАРЫНА ТЫҚЫР ТАЯНДЫ

Министр Елжан Біртанов делдалдарға қарсы ауқымды күрес жариялағанын мәлімдеді. Денсаулық сақтау министрлігі елімізде сатылатын барлық препараттың бағасын бақылауға алып, қанағат дегенді мүлдем ұмытқан алыпсатарларды тексеруге кіріспек.

Тексеру барысында Астана, Алматы қалаларында бөлшек сауда жасайтын дәріханаларда бір дәрінің бағасының айырмашылығы 100 пайыздан асып кеткенін анықталған. Мысалы, кетарол препаратының ең төменгісі 230 теңге болса, ең жоғары бағасы 500 теңгеге жеткен. Бөлшек сауда сәресінде баға айырмашылығы 30 пайыздан бастап, кейбір препаратқа 300 пайыздан асқан. Осыған байланысты арнайы заң жобасын Мәжіліс бірінші оқылымда мақұлдады. Біртанов осы заңға сүйеніп, көтерме және бөлшек сауданы қатаң қадағалауға алмақшы. Қазір елімізде тек тегін медициналық көмек аясында берілетін дәрі-дәрмектің бағасы ғана бақылауда. Құжат күшіне енген соң, барлық препараттың шектік құны белгіленеді де, ол Денсаулық сақтау министрлігінің сайтында жарияланатын болады. Мәселен, ең қымбат дәрінің үстеме бағасы 10 пайыздан аспауға тиісті. Бағаны негізсіз көтерген дәріхана жайлы хабарлау үшін арнайы сенім телефондарын да іске қоспақшы. Денсаулығы жиі сыр бергін тұрғындардың көптен күткені де осы еді.

ТІРКЕЛМЕГЕН ТЕЛЕФОНДАР БҰҒАТТАЛАДЫ

Елімізде келесі жылдан бастап тіркелмеген телефондар жаппай бұғатталады. Сол үшін әркім қолындағы смартфонның жылдың соңына дейін бірінші бағаға тіркеп үлгеруі керек. Онда ұялы телефонның IMEI-кодынан бастап, несі жайлы мәлімет яғни, аты-жөні және жеке сәйкестендіру нөмірі жазулы тиіс.

Тіркеу интернет арқылы онлайн жүргізілмек. Бірақ, қай сайтта екені әзірге белгісіз. Бір анығы жауаптылар мұны барынша тез және ыңғайлы етуді жоспарлап отыр. Мұндай база ұрланған немесе контрафактілі жолмен келген ұялы телефондарды анықтауға, терроризмнің алдын алып, қылмыскерлерді табуға септігін тигізеді. Өйткені, қазір смартфонның IMEI коды болғанымен, оның кімге тиесілі екенін анықтау қиынға соғады. Егер базаға тіркелген болса, қожайынды бірден табуға болады. Ал, тіркелмеген телефондар жаппай бұғатталады.

– Тұрғындар байланыс құрылғысын жылдың соңына дейін тіркеуі тиіс. Өйткені, келесі жылдан бастап, тіркелмеген телефондарға сим-карта салынғанымен жұмыс істемейтін болады. Яғни, смартфонды қолдану үшін базаға тіркелуге тура келеді, – деді министр халыққа есеп беру барысында

«ИМАМ ТАКСИ» ТЕГІН ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТЕДІ

Өскеменде Ораза айында осымен үшінші жыл қатарынан «Имам такси» қызметі тегін қызмет етпек. Бұл туралы Өскемен өңірі бойынша өкіл имам, облыстық «Халифа Алтай» мешітінің бас имамы Ермек қажы Мұқатай арнайы брифингте айтты.

Имамдар мен белсенді жамағат арузашардан соң оқылатын тарауы намазын мешітке келіп оқыған адамдарды үйіне ақысыз жеткізетін болады. Түнге қарай қоғамдық көліктер тоқтап қалатындықтан, қаланың әр шетінде тұратын мұсылмандарға тарауық намазын мешітке оқу қиындық туғызады. Осы жайтты ескерген имамдар Рамазан айында жұрттың алансыз құлшылық жасауына мүмкіндік жасап отыр. «Бұл жоба Өскемен

өңірінде осымен үшінші жыл қатарынан қолға алынып отыр. «Имам такси» жасақтауға мешіт қызметкерлері мен ниетті жамағат өкілдері тартылды. Жобаға атсалысқысы келген мұсылмандар біздің мешітке келсе болады. Біздің бұл бастамамызды Тарбағатай және Зайсан аудандары да жалғастырмақ. Ондағы мешіттерде де Ораза кезінде мешітке құлшылық жасаушылардың саны артады», – деді Ермек қажы Мұқатай.

Алматы қаласы әкімдігінде Тілдерді дамыту басқармасының ұйымдастыруымен «Қазақ әліпбиін латын қарпіне көшірудің өзекті мәселелері» атты ғылыми-практикалық конференция болып өтті. Конференция жұмысына қазақ әліпбиін латын қарпіне көшіру жөніндегі Ұлттық комиссия мүшелері, танымал тілші ғалымдар, білім, ғылым мекемелерінің белгілі мамандары, мемлекеттік органдардың тіл мәселесіне жауапты қызметкерлері, қоғамдық ұйымдар мен БАҚ өкілдері қатысты.

Біздің қоғамда қазақ әліпбиін латын қарпіне ауыстыруға байланысты түрлі пікірлер айтылып, қызу талқылануда. Солай болу керек те, өйткені, бұл қазақ үшін маңызды мәселе. Біреулер латын әліпбиінің оңтайлы тұстарын алға тартса, енді біреулер бұл істе асығыстық жасамайық деп сақтандырады. Мұндай пікірлердің орын алуы заңды. Соның арқасында көпшілік осы бір күрделі мәселеге орай өзінің көзқарасын қалыптастыра бастады. Бір мәселе анық – қазақ тілі міндетті түрде латын әліпбиіне көшеді. 2025 жылдан бастап, латын әліпбиін қолданысқа енгізу туралы нақты жоспар жасалып, соны іске асыруға кірісіп те кеттік. Енді ешқандай шегініс болуы мүмкін емес.

Қазақ әліпбиін латын қарпіне көшіру – бүгінгі қоғам талабы. Осы бірегей жобаны іске асыру барысында Президент әкімшілігіне 300-ден астам үндеу мен ұсыныс келіп түсуі, әлеуметтік желілерде халықтың сан мыңдаған жазбалары жарияланғаны соның нақты дәлелі. Латын қарпіне көшірудің бірнеше нұсқасы ұсынылып, бұл маңызды істе көпшілік белсенділік танытып келеді. Бұқараның негізгі талабы – латын графикасында жазуымыз ыңғайлы, ықшамды болғанын қалайтыны белгілі болып отыр. Бұл бағытта біздің отандық тілші ғалымдарымыздың алдында қыруар жұмыс тұрғаны түсінікті.

Тәуелсіздік туын көтергеннен бастап тұрақты сөз болып келе жатқан қазақ тілі мәселесі, бытырдан бері қызу талқыланып жатқан латын қарпіне көшудің халжағдайы қарастырылған отырыс жоспарлы шенберде өтті. Өкініштісі қатысушылардың сұрақтары мен ұсыныс айтуына уақыт жеткіліксіз болды. Ең бастысы, тіл мамандары мен түрлі сала өкілдері латын графикасына көшудегі көпшілікті толғандырған сұрақтарға жауап беруге, оны шешудің тиімді жолдарын ұсынуға барынша тырысты.

Отырысты жүргізген Алматы қаласы Тілдерді дамыту басқармасының басшысы Рахат Шимашева тіл саласы мамандарына сөз беріп, баяндамашылар өз ұсыныстарын ортаға салды. Ғылыми конференция Ахмет Байтұрсынұв атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері, филология ғылымының докторы, қазақ тілі әліпбиін латын графикасына көшіру жөніндегі Ұлттық комиссияның мүшесі Әлімхан Жүнісбектің «*Жаңа латын әліпбиінің сингармологиялық талдануы*» тақырыбындағы баяндамасымен басталды. Сол сияқты қазақ тілінің майталман мамандары, белгілі ғалымдар Зейнеп Базарбаева - «*Латын графикасындағы орфографияның негіздері*», Фаузия Оразбаева – «*Латын әліпбиін игерудің әдіснамалық ерекшеліктері*», Бағдан Момынова – «*Гибрид сөздер: тарихы мен қазіргі кездегі орфограммалануы*», Бижо-

март Қапалбек «*Латын қарпіне отудің төте жолдары*» тақырыбына толығырақ тоқталды. Тіл маманы ретінде осы аталған ғалымдар қазақ әліпбиін латын қарпіне көшірудегі кейбір қиындықтар мен оны шешудің жолдарын жиналғандар назарына ұсынды. Конференцияға өзге де мамандық иелері қатысып, латын графикасына көшкенде өз саласында тілге қатысты кездесетін түйіпкілдерді атап көрсетті. Астана медицина университетінің мемлекеттік тілді дамыту және тіл саясаты бөлімінің басшысы, медицина ғылымының кандидаты, профессор, терминологиялық жұмыс тобының мүшесі Мұхамбетия Ахметов, С.Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық медицина университетінің

өзбек ғалымдарының «Қазақтар өз тілдерін әлі үйреніп болған жоқ. Латын әліпбиіне көше тілдерін өлтіреді» деген пікірлерін де естіп жатырмыз. Бұл ретте өзбек ағайындарға өкпе артудың өзі артық. Біздің білуімізше оларда да кейінгі жастар латынды тез қабылдағанмен, бұрынғы аға буын әлі күнге кириллицаны қолданады екен. Дегенмен олар латын графикасын енгізді емес пе? Дәп содан олар өз тілдеріне нұқсан келтірген жоқ. Өйткені олардың ұлттық тілі кеңестік кезеңнің өзінде кен қолданыста болды. Өзбекті былай қойғанда онда тұратын өзге ұлт өкілдері де жергілікті тілде сөйлейтін. Ал, қазақтың барлығы қазақ тілінде сөйлейді, жазды, іс-қағаздарын жүргізеді деп ешкім

кемшіліктер жетіп артылады. Бір қарағанда бізде тіл мамандары баршылық, тіпті таяқлақтырсаңыз ғылым докторының басына тиері анық. Енді не жетпейді? Сонда қалай болғаны, қоғамдық жүйемен бірге біздің тіліміздің де ауысқаны ма? Жоқ, капитализм болсын, коммунизм болсын біздің тіліміз – тек қана қазақ тілі, солай бола бермек те. Қазақ тілі мен жерінен айырылса ұлт болудан қалады. Орыс тілінен енді құтылдық па дегенде, бүгінгі ағылшын тіліне ес-түссіз, алаңсыз берілуіміз қазақ тіліне келешекте қауіп төндіре ме деген күдіктің бар екенін жасыра алмаймыз. Бүлдіршіндерімізді балабақшадан бастап ағылшын тілімен ауыздандырсақ оған да жетерміз.

қоданбақшы? Оны олар қолдана да алмайды. Ол тек қана біздің дыбыс белгілеріміз, біздің еркшелігіміз бен мақтанышымыз. Мұрнынан сөйлейтін ағылшындар мен Р-ға тілі келмей жатқан француздар біздің өмірімізге өлсе де айта алмайды. Кезінде кириллицаға көшкенде біздің төл әріптерімізді орыстар әліпбиіне қосып па еді? Сондықтан мәселені күрделендірмеіт, төл дыбыстарымыздың белгісін бұрынғыша қалдырсақ деген пікірлерді де естіп жүрміз. Қалай болғанда да біз өз ұлттық ерекшелігімізді көрсететін дыбыс белгілерін сақтап қалуымыз керек. Сақталмайтыны бар латын графикасының түкке де қажеті жоқ. Өйткені төл дыбыстарымыз болмаса біз кекеш, тұтықпа, сақау ұлтқа айналамыз.

Бұл жиынға белгілі ғалым, «Қаным қазақ болмаса да, жаным-қазақ!» дейтін Асылы Осман қонақ ретінде қатысты. Қазақ тілінің қадірін көптеген қазақтан артық білетін Асылы апайымыз да латын қарпіне көшкенде ана тіліміздің құндылықтарын жоғалтып алмау жағын ерекше ескертті. Қазақ тілінің жаңа әліпбиін баяғыда жасап алуға болатынын да жеткізді. Осындайда белгілі жазушы, шебер аудармашы, қазақ, орыс, неміс тілін жетік меңгерген Герольд Белгердің жоқтығы көрініп қалады. Қазақ тілінің кереметтігін, түпсіз байлығын айтумен тамсанып өткен, қазақ тілінің шынайы жанашыры Герағұл тірі болса осы орайда өзінің құнды пікірін айтар еді-ау деген ой мазалайды...

Ия, бұл қазақты өте-мөте мазалайтын мәселе, сондықтан оған атүсті қарауға болмайды. Редакциямызға хабарласқан тоқсаннан асқан Әбілхан деген қарияның «Шүршіт графикасына көшсеңдер де біздің ұлттық ерекшеліктерімізді білдіретін төл дыбыстарымызды жұтып қоймаңдар. Бұл әріптер өзгеде жоқ біздің мақтанышымыз, қазақтығымызды білдіретін елтанба мен көк байрағымыз секілді белгіміз» – дегенді. Қарияны қате айтты деп қиналай алмаймыз. Әңгіменің ашығы да сол. Сондықтан, сақ болғанымыз абзал.

Сөз соңында мына бір мәселені айтпасақ болмайды. Әкімшілік атаулыға ұялы телефонмен кіруге рұқсат жоқ екен. Бұл не, әкімдік ерекше құпия әскери нысан ба? Біздің өзіміз сенім артқан билігі өз халқынан қорқатын болған ба? Қазіргі заң бойынша кезкелген қауіп бар ақпаратты таратқан, әлеуметтік желіге жүктеген адам заң алдында жауап береді. Бүгінгі күні телефондар суретке түсіретін және дыбыс жазатын қондырғылармен жабықталған, журналист үшін негізгі жұмыс құралына айналды. Онсыз соқыр, мылқау болып қалды.

Әлде биліктегілер жұмысына телефонсыз кіретін өз қызметкерлеріне сенбей ме? Олай болса өз мамандарының қойын-қонышын тінтіп, галстук таққан-тақпағанын, бұрынғы премьер-министріміз Кәрім Мәсімов секілді аяқтарына екі түрлі шұлық кигенін өздері тексере берсін, онда біздің жұмысымыз жоқ. Қарапайым халық әкімдікке лауазымдыларды сағынғаннан емешегі үзіліп бармайды. Мұқтаждықпен, жұмыспен, қызмет бабымен барады. Сондықтан мұндай мән-мағынасыз, сыртай қарағанда күлкіге қалдыратын ережені алып тастау керек.

ЛАТЫН ҚАРПІНДЕ ТІЛІМІЗДІҢ ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЕСКЕРІЛСІН

доценті Төлеубек Зайсанбаев медицина саласында терминдерді аудару мен оларды латын әліпбиімен жазудағы кейбір ерекшеліктеріне тоқталды. «Қамшы» қз. ақпараттық агенттігінің жетекшісі, қазақ тілі әліпбиін латын графикасына көшіруді техникалық және ақпараттық сүйемелдеу жөніндегі жұмыс тобының мүшесі Біләл Қуаныш латын әліпбиінің техникалық мүмкіндіктерін, шараны бұқаралық ақпарат құралдарында дұрыс түсіндіру жағын сөз етті.

Бұл жерде біз алдымен нені ескеруіміз керек? Латынға көшу арқылы қазақ тілінің табиғи, таза қалпын сақтай аламыз деген сұрақ бірінші кезекте тұруы қажет. Екінші, әліпбиді латынмен алмастырғанда ұтатын және ұтылатын тұстарымызды анықтап алғанымыз жөн. Ордалы жиынға қатысқан ғалымдарымыз бен мамандардың айтуынша латынға көшкенімізде ұтатын тұстарымыз төмендегідей екен. Біріншіден, тіл тазалығы мәселесі. Тіліміздегі қазіргі жат дыбыстарды таңбалайтын әріптерді қысқартып, сол арқылы қазақ тілінің табиғи таза қалпын сақтауға мүмкіндік аламыз. Екіншіден, қазақ тілін оқытқан уақытта басы артық таңбаларға қатысты емле, ережелердің біразы қысқартатын болады. Ол өз кезегінде мектептен бастап барлық оқу орындарында оқыту үрдісін жеңілдетеді және қолданыста ыңғайлы болып, уақыт пен қаржы да үнемделеді. Үшіншіден, латын әліпбиіне көшу – қазақ тілінің халықаралық дәрежеге шығуына, қазақ тіліне компьютерлік жаңа технологиялар арқылы халықаралық ақпарат кеңістігіне кіруге тиімді жолдар ашылады. Төртіншіден, түбі бір түркі дүниесі, негізінен, латын қарпі қолданатыны белгілі. Біздерге олармен рухани, мәдени, ғылыми, экономикалық қарым-қатынасты, өзге де саладағы түрлі тығыз байланысты күшейтуімізге мүмкіндік береді. Бұл келтірілген дәйектерді де жоққа шығара алмаймыз.

Ашығын айтсақ, бір жылға жуық талқыланып жатқан осы мәселенің оңай іске аса қоймасы көрініп тұр. Әлі де бір байламға келмеген сынайымыз бар. Кейбір

айта алмайды. Бұл - шындық, керек десеңіз – қасіретіміз. Сондықтан да қазақ тілінің мәселесі тәуелсіздік алғаннан бері күн тәртібінен түсіп көрген емес. Қазақтың барлығы қазақ тілінде сөйлемеген жағдайда латынға көшудің кейбір қиындықтары болары даусыз.

Бұл туралы да жиында сөз қозғалды. Мысалы, біздің қазақ тіліміз теориялық және қолданыс жағынан осы күнге дейін толықтай жүйеленбегені айтылды. Басқасын айтпағанда, тіпті сөздердің жазылу емілері бір ізге салынып бекітілмеген. Айталық, қарапайым ғана қос сөздерді бірге не бөлек, немесе сызықша арқылы жазудың өзі дауға айналған. Сондықтан әркім өз бетінше, білгенінше жазып жүр. Бұрып жазуды біреулер жанадық ашқандай етсе, сән көрсе, енді біреулер білместіктен барады. Тіпті сонау кеңестік кезеңнен қалыптасқан ережелердің өзі бұзылған, бұрмаланған. Оның бәрін теория жүзінде дәлелдеп бір ізге түсіру неге екенін атқарылмай жатыр. Бұл тіл мамандарының кінәсі ме, әлде мемлекет тарапынан жеткілікті көңіл бөлінбей жатыр ма? Аударма саласы да ақсап жатыр. Шет тілден келген сөздерді аудару қалай болса солай жүргізіледі. Әзірге аударуға келмесе ертеңгі күні іске асағыны анық. Оған асығудың қажеті жоқ. Ал, асығыс аударылған сөз бәрібір қолданысқа кірмей қалатынын көріп жүрміз. Атамзаманнан келе жатқан «Әліппе» оқулығын - «Сауат ашу» деп сандырақтаған секілді біздің тіл саласында бұдан басқа

Баяндама жасаған ғалымдардың бірі «Жоғарыдағылар латын қарпіне қазақ әліпбиі 26 әріптен аспасын деп ұсыныс беріп жатыр» дегенді айтып қалды. Біз түсінбей қалдық, олар кімдер? Жоғарыдағы дегендер – өздері қазақ тілінен мақұрым біздің билік маңындағы, түрлі министрліктегі шенділер мен шекпенділер ме? Орыс тілінің орынан шыға алмай жүрген, қазақ тілінің кен қолданысқа кіруіне кедергі жасап отырғандар ма? Бұл неғылған шектеу? Кешірерсіздер лауазымды мырзалар, анамыздың ақ сүтімен дарыған тілімізге келгенде ханның да, патшаның да әмірі жүрмейтінін ұмытпаңыздар. Бұл сіздерге бұйрықпен бұра салатын, керек болған жағдайда өздеріңіздің ыңғайларыңызға қарай күнде өзгерте салатын қолдан жасалатын заң-зәкөн емес. Қазақ әліпбиіне қанша әріп керектігін сіздер шешпейсіздер. Қазақ тілін білмейтіндер бұл жерде ұсыныс айтуға қай жағынан алсақ та құқығы жоқ. Ақыл айту үшін алдымен ана тілін жетік меңгеру керектігін естеріңізге сала кеткен артық емес шығар. Сондықтан бұл бағытта тіл мамандарының нәтижелі жұмыс істеуіне кедергі келтірмеңіздер.

Бар қиындық біздің ұлттық ерекшелігімізді білдіретін ә,ө,ұ,ұ,ң,і сияқты қазаққа ғана тән дыбыстарға байланысты болып отыр. Өзге дыбыстар латын қарпінде болғандықтан дау тудырмайды. Төбесіне нокат қойып, құйрық жалғап оны латынға кіргізгенмен кім оны қабылдайды? Қазақ латын әрпіне көшті екен деп біздің төл дыбыстарымызды кім

ОФФШОРДАҒЫ ҚАРЖЫНЫ ҚАЙТАРУҒА ЕУОПАРЛАМЕНТТІҢ ҚОЛДАУЫ ҚАЖЕТ

Азат Перуашев қазақстандық жемқорлардың офшордағы қаражатын елге қайтару бойынша Мәжілістің және Еуропалық Парламенттің бірлескен жұмыс тобын құруды ұсынды.

Бұл ұсынысты «Ақ жол» жетекшісі Парламент Мәжілісінде өткен «Қазақстан Республикасы-Еуропалық Одақ» парламенттік ынтымақтастық комитетінің XV отырысы аясында Еуропалық Парламент делегациясымен кездесу барысында мәлімдеді. Азат Перуашев алдымен 2015 жылдың 25 қыркүйегінде Комитеттің XIII отырысында Еуропарламент делегациясына Еуропаға қашқан сыбайлас жемқор шенеуніктердің қаражатын іздестіру және Қазақстанға қайтару жөніндегі

бірлескен комиссия құру туралы ұсыныс жасағанын да еске салды. «Сол кезде біз Еуропарламент депутаттарынан халықтан ұрланған ақшаны анықтауға және оны қайтаруға көмек көрсетуін сұрадық. Біз құқық қорғау органдарының қызметін қайталауды ұсынбаймыз. Қылмыстық қудалау - олардың міндеті. Алайда, ұрланған ақшаны қайтару жөніндегі жұмыстың нәтижесі мардымсыз екенін көріп отырмыз. Сондықтан да, Қазақстанға жемқор шенеуніктер ұрлап кеткен ақшаны қайтару Еуро-

парламентпен өзара ынтымақтастықмыздың маңызды міндетіне айналмақ. Бұл үшін заңнамалық кедергілер болса - олармен бірлесе отырып жұмыс істейік», - деп атап өтті депутат.

Перуашев Еуропада сыбайлас жемқорлармен күресу мен заңсыз ұрланған немесе салық салудан жасырынған қаражатты елге қайтару тәжірибесі бар екенін айтып мысалдар да келтірді.

«Бүгінде біз инвестиция, экономикалық және әлеуметтік даму туралы, байлар мен кедейлер арасындағы алшақтықты қысқарту мәселелері туралы айтып жатырмыз. Ұлттық Банктің басшылығы берген мәліметтерге сәйкес -100 мил-

лиард долларға жуық қаражат, ал халықаралық сарапшылардың бағалауы бойынша - 140 миллиард доллар көлемінде қаражат Қазақстаннан заңсыз шетелге шығарылған. Міне, мұнда инвестиция, экономика және кедейлікпен күресу дегеннің түпкі негізі осында жатыр», - деді Перуашев.

«Менің ойымша, Қазақстан бұл мәселеде Еуропарламенттің көмегіне сенім артуға құқылы.

Екі жылдан астам уақыт өтті, бірақ біздің бастамамызға әлі күнге дейін жауап жоқ. Сондықтан мен тағы да жемқор шенеуніктер ұрлаған қаражатты елге қайтару туралы Қазақстан Парламентінің және Еуропалық Одақтың бірлескен жұмыс тобын құруды ұсынамын және бүгінгі отырыстың хаттамасына осы ұсынысты қосуды сұраймын», - деді «Ақ жол» көшбасшысы.

ҰЛТТЫҚ ҚОРДА БОЛАШАҚ ҰРПАҚТЫҢ ДА ЕНШІСІ БАР

«Ақ жол» фракциясы Ұлттық қордың қаражатын барынша ұқыпты пайдалануға көшуді құптады. Бұл туралы Азат Перуашев 2018-2020 жылдарға арналған республикалық бюджетке өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заң жобасын талқылау барысында мәлімдеді.

«Ақ жол» партиясының жетекшісі мемлекет басшысының жолдауын және бес жаңа әлеуметтік бастаманы іске асыруға бағытталған бюджет түзетулерін қолдап, фракцияның ұстанымын білдірді. «Тауар нарықтарындағы ахуалдың жақсаруына және мұнай бағасының өсуі болжамының болуына орай Ұлттық қорды кезең-кезеңмен толықтыруға мүмкіндіктің пайда болуы фактісі аса маңызды, көңіл көншітерілік жағдай. Сонымен қатар, үкіметтің ағымдағы экономикалық мүмкіндіктерге сүйене отырып, Ұлттық қорға қосымша сауалдар жолдаудан бас тартқанын позитивті факт ретінде атап өту керек», - деді Перуашев.

Ол өткен жылдарда түрлі мақсаттар үшін қаражат алу инвестициялық кірістерден анағұрлым асып түскен кезде және Қордың жинақтаушы бөлігіне қол сұға бастаған сәтте ел үкіметінің шамадан тыс Ұлттық қордың трансферттерімен әуестенуін парламенттік фракцияның бірнеше мәрте сынға алғанын еске салды. «Сондықтан да, бүгінгі күні «Ақ жол» фракциясы Ұлттық қордың қаражатын барынша ұқыпты пайдалануға және оның кірістерін арттыруға көшуді сөзсіз құптайды», - деп атап өтті депутат. Перуашев бұл ақшаның бізге емес, қазақстандық болашақ жас ұрпаққа тиесілі екенін баса айтты. «Біздің міндет - Ұлттық қор қаржысын жұмсап тастау емес, оны арттыра түсу. Тек бір-ақ нәрсе түсініксіз, неліктен осы бір қарапайым ғана ақиқатты түсіну үшін осыншама ұзақ уақыт қажет болды?», - деген сұрақты да алға тартты.

Бұдан басқа, «Ақ жол» партиясы жетекшісі Мемлекет басшысының бес әлеуметтік бастамасының бірқатар қоғамдық басымдыққа ие мәселелерді шешуге бағытталған қаражаттың бөлінуін айрықша атап өтті. «Жуырда ғана болған депутаттардың өңірлерге сапары аясында осы бес бастаманы халықпен талқылау кезінде көпшілік үшін өзекті, аса қажетті екенін көрсетті. Біздің фракция бюджеттің осы баптарын қолдауға дайын», - деді Перуашев.

АҚЖОЛДЫҚТАР «ОТАН ҚОРҒАУШЫЛАР» МОНУМЕНТІНЕ ГҮЛ ШОҚТАРЫН ҚОЙДЫ

Ұлы Жеңіс күні – 9 мамырда партия төрағасы Азат Перуашев бастаған «Ақ жол» партиясының мүшелері елордадағы «Отан қорғаушылар» монументіне гүл шоқтарын қойды

Ұлы Жеңістің 73 жылдығына орай 9 мамырда партия төрағасы Азат Перуашев бастаған «Ақ жол» демократиялық партиясының мүшелері Астанадағы «Отан қорғаушылар» монументіне гүл шоқтарын қойды.

Салтанатты рәсімге фракцияның депутаттары, партияның Орталық кеңесінің мүшелері, орталық аппарат қызметкерлері, Астана қалалық филиалының өкілдері және белсенділер қатысты.

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ АРДАГЕРЛЕРІНЕ ҚҰРМЕТ КӨРСЕТІЛДІ

Қазақстанның «Ақ жол» демократиялық партиясы ОҚО филиалының қызметкерлері 9 мамыр Ұлы Жеңіс күні қарсаңында Шымкент қаласында тұратын Котеров Василии Иванович (1922ж.т.), Соколова Антонина Андреевна –(1925ж.), Жунисов Али –(1922ж.), Байдаров Жанбыр – (1922ж.), Аскеров Али –(1922ж.) секілді бірқатар ардагерлерді үйлеріне барып, Ұлы Жеңістің 73 жылдығына орай мерекелерімен құттықтап, гүл шоқтарын және заттай сыйлықтар табыстады.

ШЫМКЕНТТЕ ҰЛЫ ЖЕҢІС КҮНІ АТАЛЫП ӨТТІ

Шымкентте Ұлы Жеңістің 73 жылдығына арналған «Ер есімі - ел есінде» атты салтанатты іс-шара өтті. Жеңіс күніне арналған іс-шара

3000-ға жуық тұрғын қатысқан «Қаһарман ұлт» шеруімен басталды. Таңғы сағат 08:00-ден Қажымұқан атындағы орталық стадион алдында түзілген шеру «Даңқ» мемориалына дейін жүріп өтті.

«Даңқ» мемориалы кешенінде өткен салтанатты жиынға облыс әкімі Ж.Түймебаев, қала әкімі Н.Сауранбаев пен майдангерлер, тыл еңбеккерлері, зиялы қауым өкілдері мен соғысқа қатысқан азаматтардың ұрпақтары, облыстық мәслихаттың депутаттары, «Ақ жол» ҚДП ОҚО филиал қызметкерлері, жастар және БАҚ өкілдері - жалпы саны 5000-ға жуық адам қатысты.

Мерекелік шарада әскери үрмелі аспаптар оркестрі тақырыптық марштар орындап, іс-шара Абай саябағындағы Мәңгілік алауға гүл шоқтарын қою рәсімімен жалғасын тапты. Мұнан соң Ұлы Отан соғысы және тыл еңбеккерлеріне арналған әскери өмірден театрландырылған көріністер қойылып, ардагерлерге майдандағыдай «дала ботқасы» ұсынылды.

Айта кетейік, Ұлы отан соғысына Шымкенттен 23 мыңнан астам азамат аттанды. Қазіргі таңда қалада 74 ардагерлер бар. Бұған қоса 4 мыңнан аса тыл ардагері тұрады.

«Ақ жол» партиясының
баспасөз қызметі

Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев өзінің «Президенттің бес әлеуметтік бастамасы» атты халыққа үндеуінде қазіргі таңдағы еліміздегі ең өзекті қадау-қадау мәселелерді атап көрсете отырып, олардың шешілу жолдарына да байыппен үңіледі. Мәселен, ең бірінші бастаманы: «Әрбір отбасына баспана алудың жаңа мүмкіндіктерін беру» деп атап көрсетті. Және де дәл осы бастамасында Мемлекет басшысы: 2017 жылы 11,2 миллион шаршы метр тұрғын-үй пайдалануға берілді.

Бұл – рекордтық көрсеткіш.

Дегенмен, оның өзі жеткіліксіз, әлі күнге дейін көптеген отбасы баспанасыз жүр.

Бұл – айрықша әлеуметтік маңызы бар мәселе.

Оның шешімін тұрғын-үй ипотекасының қалың көпшілікке жаппай қолжетімділігін арттыру арқылы табуға барлық жағдай жасау керек.

Жұмыс істейтін әрбір адам несиеге пәтер сатып алып, оны отбасылық бюджетінің мүмкіндіктері аясында төлей алатындай болуы үшін арзан ресурстар ұсынатын тетіктер қажет.

Сондықтан, мен «7 – 20 – 25» бағдарламасын ұсынамын», – деген-ді. Бүгінгі күні ел көлемінде тұрғындарға тиімді болып табылатын осынау бағдарламаның жүзеге асу жолдары қарастырылуда.

Газет оқырмандарының игілігіне жарар деген үмітпен баспана мәселесін қаузағанды жөн көрдік.

«7-20-25» БАҒДАРЛАМАСЫНА ҚАТЫСАТЫН БАНКТЕР ТІЗІМІ ЖАСАЛМАҚ

ҚР Ұлттық банк төрағасы Данияр Ақышев «7-20-25» бағдарламасына қатысуға керекті талаптарды түсіндіріп өтті. «Азаматтар «7-20-25» бағдарламасына қатысу үшін не істеу керек?

Біріншіден, сатып алынатын баспананы таңдау керек. Осы орайда тұрғын үйдің шекті құны белгіленеді. Мысалы, Астана, Алматы, Ақтау және Атырау секілді қалалар үшін баспананың ең жоғары құны 25 млн. теңгені құрайды, ал өзге өңірлерге ең жоғары бағаны 15 млн. теңге сомасында белгілеу көзделіп отыр», – деді ҰБ басшысы. Оның сөзіне қарағанда, бастапқы кезеңде тек жаңа тұрғын үйді сатып алу өтінімдері

қарастырылады. «Екіншіден, адамдар тиісті өтініммен және құжаттармен банкке келуі тиіс. Біз таяуда қажетті қаржылық көрсеткіштері мен дамыған филиалдық желісі әрі қызмет көрсету жағдайы бар банктерді айқындаймыз. Сонымен қатар қажет құжаттардың базалық тізімін нақтылаймыз», – деді Ақышев. Үшіншіден, баспана алуға ниетті адамдар несиеге қызмет көрсету үшін қажетті табыстылық деңгейі болуы керек. «Төртіншіден, тұрғын үй алатын адамның меншігінде баспанасы болмауы тиіс. Ұлттық банк аталған ережелерді түсіндіру үшін барлық қажетті шараларды іске асырып, халықпен белсенді жұмысқа әзір», – деп қорытындылады сөзін.

БАҒДАРЛАМАНЫ КІМДЕР ПАЙДАЛАНА АЛАДЫ?

ҚР Ұлттық банкінің төрағасы Данияр Ақышев БЖЗҚ салымшылары не себепті зейнетақы жинақтарын «7-20-25» бағдарламасына салу үшін пайдалана алмайтынын түсіндірді.

«Осы жағдайда Ұлттық банк бұндай идеяны мүлдем қолдамайды. Азаматтар БЖЗҚ-да жинаған қаржы олардың зейнеткерлік жасқа жеткеннен кейін өмір сүру қабілеттігін қамтамасыз етуге бағытталған. Яғни, бұл қаржы адамдардың қазіргі әлеуметтік проблемаларына ескерілмеген. Дәл қазір аталған идеямен келіспейміз, сәйкесінше ешқандай қадамдарды қарастырмаймыз», – деді Ақышев Сенаттағы парламенттік тыңдауда.

Сонымен қатар, ол ҚР Ұлттық банкі 2018 жылы облигациялық бағдарламаны іске қосатынын да тілге тиек етті.

Қор жинауды кеңейтудің екінші элементі – ол облигациялық бағдарлама екендігін атап өткен Ұлттық банк басшысы аталмыш бағдарламаның 2018 жылы ғана іске қосылатынын айтты.

Атап өтерлік нәрсе – банктердің қаржы тетіктеріне және корпоративті қазақстандық эмитенттеріне Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының инвестициялары қарастырылмақ. Бұл тұрғыда 200 млрд. теңгеге тарта соманың жұмсалуды көзделуде. Бастысы – банктерге қаржы бөлу шаралары тек ашық негізде іске асырылатынын атап өтті.

ҚОНЫС ТОЙЫ КӨБЕЙДІ

Үкімет отырысында 2018 жылдың бірінші тоқсанындағы әлеуметтік-экономикалық даму қорытындысы жайында ҚР Инвестициялар және даму министрі Жеңіс Қасымбек баяндама жасады. Министрдің сөзіне сүйенсек, ағымдағы жылдың басынан бері тұрғын үй саласына 274,8 млрд. теңге инвестиция құйылыпты.

«Құрылыс бойынша нақты көлем индексі 102,1 пайыз болды. Үш аймақтан басқа барлық облыстарда оң динамика бар. Астана қаласы, Павлодар және Атырау облыстарында құрылыс қарқыны төмен. Инфрақұрылым жобаларында – 28, тұрғын үйде – 28, өнеркәсіп құрылысында 6 пайызға құрылыс-монтаж жұмыстарының өсімі байқалды», – деді ол.

Жеңіс тұрғын үй және басқа да ғимараттарды салу кезінде үлкен көлемде құрылыс-монтаждау жұмыстары орындалғанын атап өтті. Олардың қатарында тас жолдар, темір жолдар, көпірлер және тунельдер құрылысы, мұнай-газ магистральдық құбырлары, инженерлік коммуникация желілері, сонымен қатар басқа да құрылыс жұмыстары бар. Биылғы жылы «Тұрғын-үй саласына 274,8 млрд. теңге инвестиция құйылды. Бұл көрсеткіш былтырғымен 17,5 пайызға жоғары. Еліміз бойынша, 3,6 млн шаршы метр болатын тұрғын үй пайдалануға берілді. Тұрғын үйлерді пайдалануға беру жылдық жоспардың 29,7 пайызын құрап отыр екен. Жалпы республика бойынша 31 442 баспана пайдалануға берілсе, олардың 11 812 жеке үй.

ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ДЕ БАСПАНА КЕРЕК

Баспана мәселесі өгелер секілді журналистерді де толғандыратыны сөзсіз. Төртінші билік иелерінің мәртебесін анықтау да күрделі. Өйткені, жекеменшік бұқаралық ақпарат құралдарының саны басым.

«Біз де бұқаралық ақпарат құралдарының 95 пайызы – жекеменшік компаниялар. Сол себепті олар баспанамен қамту мәселесін өздері шешуі керек. Мысалы, мұғалімдердің барлығы бюджеттік қызметкерлер болып саналады. Ал журналистердің басым бөлігі аталған санатқа жатпайды. Осы мәселені қалай шешеміз? Журналистің мәртебесін қалай анықтаймыз? Енді, қазіргі кезде мемлекет

баспанамен қамтуға қатысты біраз шараларды қолға алып жатыр ғой. Соның ішінде «7-20-25» бағдарламасы да бар», – деді Д.Абаев халыққа есеп беру кездесуі кезінде.

Министрдің сөзінше, мемлекетке қарайтын бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерін баспанамен қамтуға мүмкіндік бар.

«Ол мәселе бір жерде шешіледі, енді бір жерде шешілмей жатады. Себебі жатақхана бар. Дегенмен, біз министрлікке қарасты әрбір ұйымның баспана мәселесін жеке-жеке қарайтын боламыз. Нақты ұсыныстар болса, біз әрдайым қолдауға дайынбыз. Ондай ұсыныстар бар», – деп атап көрсетті Д.Абаев.

292 АСТАНАЛЫҚ ПӘТЕРЛІ БОЛДЫ

Елімізде баспаналы болғандардың саны күн санап артып келе жатқаны қуантады. Астанада 292 отбасы пәтерлі болып қоныс тойын тойлады.

Баспаналы болғандарға «Нұрлы жер» мемлекеттік бағдарламасының септігі тиген. Қошқарбаев көшесіндегі №39 үйден кезекте тұрған 146 отбасы баспаналы болды. Олар – жеңілдікпен пәтер алғандар, бюджеттік ұйымдардың жұмысшылары, ал қалғандары «Тұрғынүй құрылыс жинақбанкіндегі» конкурс бойынша иеленгендер. Ал, үйді қала әкімдігінің тапсырысымен «Нұрлы жер» бағдарламасы бойынша «Мейір-М» ЖШС салған. Отбасылардың бірнешеуіне пәтер кілтін Астана әкімінің өзі табыстады.

«Қымбатты астаналықтар, бүгін – Қасиетті Рамазан айының алғашқы күнінде 300-ге жуық отбасы осы үйден пәтерлі болды. Оның 146-сы кезекте тұрғандар. Жыл соңына дейін барлық мемлекеттік бағдарлама бойынша 1 мыңнан астам пәтер салынады. Сіздерді құттықтаймын, қоныс құтты болсын!», – деді Әсет Исекешев. Тұрғын үй маңында Әзірет Сұлтан мешіті, Ұлттық музей, Бейбітшілік және келісім сарайы орналасқан. Тұрғын үйде жаңа «Нұрлы жол» теміржол вокзалына қарай тура тартуға болады.

«Бүгін қала әкімінің қолынан пәтер кілтін алдық, қуанышымызда шек жоқ. Осы күнді көп күттік, бірақ бүгін бәрі ұмытылды, енді бәрі артта қалды. Осындай бағдарламалар көбейе берсін, әрбір қазақстандықтың өз баспанасы болсын!» – деп ағынан жарылды елорда тұрғыны Дина Қапашева. Ағымдағы жылы Астанада мемлекеттік бағдарламамен тағы да 6 көппәтерлі тұрғын үй кешені салынбақ. Олардағы пәтерлердің жалпы ауданы 60,58 мың шаршы метрді құрайды. «Нұрлы жер» бағдарламасы бойынша 386 пәтер, ал кезекте тұрғандарға жалға берілетін баспана бағыты бойынша 677 пәтер бөлінбек. Қала әкімдігінің мәліметіне сүйенсек, 48 579 адам кезекте тұр.

Бетті дайындаған Гүлмира БАҚЫТЖАНҚЫЗЫ

СТО МЕТРОВ ОДИНОЧЕСТВА. ИСПОВЕДЬ МУРАТА АУЭЗОВА

Осенью 2017 года судьба подарила мне встречу с Муратом Мухтаровичем Ауэзовым. Так вышло, что позвонил 28 сентября, чтобы договориться о встрече, в день рождения Мухтара Омархановича – заодно поздравил с этим праздником. Оказалось, в течение двух недель Мурат Ауэзов будет в поездках в связи с празднованием 120-летия своего знаменитого отца. Свободные дни выпадали на середину октября. Перед встречей я спросил Мурата Мухтаровича, есть ли место в нашем городе, где он чувствует себя хорошо, свободно. Оказалось, такой уголок имелся. Он сразу заговорил об аллее по улице Богенбай батыра (бывшая улица Кирова), между проспектом Абылай хана и улицей Панфилова, где расположен известный алматинцам сквер на старой площади. Это, скорее, не аллея, а тротуар, обрамленный ухоженными деревьями. С одной стороны – дорога, с другой – уютный сквер, где в советское время было известное летнее кафе «Акку», а через дорогу – главпочтамт, Академия искусств имени Жургенова.

Мы встретились теплым, солнечным октябрьским утром возле главпочтамта – погода стояла отличная, перешли дорогу и – мы на месте.

– Вот этот проход – по этой аллее нам надо пройти. Я с тобой делюсь – душа здесь спасалась; вот этот отрезок надо пройти, слава богу, деревья те же стоят.

Мурат Мухтарович накануне вернулся из поездки в Восточно-Казахстанскую область, где в поселке «Ауэзов» Жарминского района состоялось открытие памятника Мухтару Ауэзову. И разговор плавно перешел на тему рудника – вблизи поселка «Ауэзов» расположены золоторудные месторождения.

– Был такой очень богатый рудник – 10 место в мире по добыче золота. И был маленький поселок. Сейчас этот рудник принадлежит России, компании «Полиметалл», добывают обогащенную руду, полуфабрикат, отсюда вывозят в Хабаровск и там она превращается в золото, изделия из него потом везут к нам. Нам же от рудника перепадают крохи. И подлые наши законы – такие контракты заключены, что они не обязаны думать о жителях,

рабочих. Нет градообразующей функции рудника.

Видно было, что эта проблема сильно беспокоила Мурата Ауэзова – мало освещаемая тема в обществе, СМИ.

– По сути никакой деколонизации нет, сейчас такая же колонизация, но более циничная. В советское время хотя бы уделяли внимание социальной инфраструктуре. Я был в гостях, в большой юрте, там был один из руководителей «Полиметалла», все бегают перед ним, заискивают. Я ему многое высказал, рассказал, как мы закрывали полигон. В Курчатове, в клубе была первая встреча с общественностью, там были генерал-лейтенант Ильенко, офицеры. Я тогда спросил у них, кто из вас читал Абая, Шакарима, Мухтара Ауэзова, – ни одна рука не поднялась. Ну как же так, тут взрываете, а здесь Чингизские горы, родина великого Абая, Шакарима, Мухтара. А вы даже не знаете, с какой землей имеее дело. Вот это и есть имперское отношение, и оно сохранилось по сей день, и это связано с поселком «Ауэзов». Такое я могу сказать: тогда это будет иметь значение – всё, о чем мы с тобой говорим. Ради этого можно встречаться и говорить.

– Может, общественность и не знает об этой проблеме? – спросил я.

– Нет, это лукавство, притворство – делать вид, что этого нет. Көрмегендей болып отыр. Это оскорбительное, процветающее имперское хамство, как в XIX веке. Там прекрасный памятник Мухтару Ауэзову поставили – ни копейки «Полиметалл» туда не вкладывал. Местный казах уехал в Россию, стал бизнесменом, он оплатил, скульптуру сделал тоже местный мастер, очень талантливый, это уже произведение искусства – один из лучших памятников Ауэзову. «Полиметалл» не имеет абсолютно никакого отношения к нему.

– Местные власти могли заключить вроде меморандума...

– В том-то и дело, что не местные власти это решают, это должен быть закон, по которому заключаются такого рода межгосударственные соглашения...

Мы неспешно шли по тротуару, утренний воздух еще не прогрелся, было свежо, уличный шум и редкие прохожие не мешали разговору.

– Делюсь с тобой сокровенным. На всю жизнь мне дороги вот эти 100 метров. Мои дневники написаны тогда, вся эта антиколониальная борьба, борьба против империи, наш бунт одиноких сознаний – все это было, но совершенно точно психологически я приходил в себя на этой аллее. Сходил с автобуса на Панфилова, шел в Союз писателей. И вот пока шел происходило это чудо: избавление от того, что тебя мучает и по жизни, и по работе. Эта удивительная аллея – это мой храм. Мне хотелось бы, чтобы ты прочувствовал ее. Весной здесь так пахли деревья, вот эти розы. Шел, не замедляя шаг. Каждый раз удивлялся благостному спокойствию, посещавшему меня. Это святое место: аллея не позволяла тебя растащить – настолько она сильна. Вот эти ска-

мейки. Здесь особая аура, что-то сохранилось, те же эти деревья и тогда их также подрезали.

– Вот эти здания те же...

– Те же самые. Это здание главпочтамта, это здание КазГУ. Мы тогда приехали на первый жастулпаровский сбор. Из разных регионов республики. Собрались в Союзе писателей, но на следующий день нам запретили встречаться там. И вот тогда нашлись ребята, которые помогли. Огромный зал, в нем битком набились молодые казахи. Шел 65-ый год, представляешь? Собрались жастулпаровцы московские, «Арай» из Ленинграда, ребята из Риги, Киева и многие другие. Настолько был удивительный сбор – не расходились с 9 утра до 11 ночи, под конец казахские песни пели. Пятидесятилетие «Жас Тулпара» мы проводили здесь же, в этом здании, где сейчас Академия искусств имени Жургенова.

А этот почтамт – такое же святое место для меня. Голубая тетрадь – дневник в кармане. Я однажды повредил позвоночник, и не мог сидеть работать, стоя пришлось. Читал и над текстами работал стоя. Но дневники большей частью писались в главпочтамте: заходишь туда, и для тебя исчезает тоталитарное пространство, в котором живешь, и ты бесконечной дали слова свои адресуешь, а не этой тиранической стесненности. Там запах клея, и я очень любил там работать – там все пишут телеграммы, письма, и я стою.

Я все время думаю: в любой ситуации, в лагере, тюрьме, человек всегда может найти достойный выход. С Маратом Сембиным, когда ездили в Центральный Казахстан с экспедициями, однажды друзья попросили помочь, клуб какой-то оформить. Ну мы приезжаем, носим цемент; я научился подготавливать смальту, знаешь, это мозаику делать – надрез, потом бьешь ножом, на куски рассыпается. На эти работы брали иногда из заключения уголовников, не очень крутых. Миша был, помню, пел песни хорошие, лагерные. Он нам с Маратом сказал: вот вы, два пачана, в лагере сумеете выжить, а вот тот не сможет. Когда с Маратом встречаемся, слова Мишины вспоминаем, гордимся.

Почему удаются такие большие перемены, революции?

Потому что у того, кто за это серьезно взялся – беспредельные возможности, если только он не лукавит, не имитирует, если не слаб от природы. В принципе, индивид, один человек может сделать очень многое. А когда один, второй, третий... Ну, тогда уже очень многое можно сделать.

– Говорят, достаточно двадцать человек...

– Да, хорошо подготовленных. Для интеллектуальных атак – так оно и было. Вот видишь, какой храм – КазГУ, где собирались, потом – мастерские художников. Эта среда вольнодумцев. Салихидин Айтбаев, талантливый, признанный, лауреат премии Ленинского комсомола. И когда ему построили мастерскую – она такая большая, с учетом наших встреч он соорудил огромное сәкі (нары – Д.Е.), на сәкі – текемет. И мы приходили, разувались, располагались. Аскар Сулейменов приходил, для него была домбра – он вдохновенно играл и пел. Вот такая микросреда нормальная для людей определенного возраста. Конечно, пили там «Портвейн», но Алан Медоев всегда предупреждал: ребята, осторожно с «Портвейном», это специально для того, чтобы народ превратить в быдло. Это регулировалось, потому что интересно общение, и если тебе дорого оно, постарайся не терять головы.

– Вашему поколению повезло – целая плеяда известных художников...

– Да, да. Макум Кисамединов, Бахтияр Табиев, Исатай Исабаев, Толеген Досмагамбетов, Еркін Мергеннов и др. Калжан (Салихитдин Айтбаев) очень любил классическую музыку.

– Где вы учились?

– Моя школа была вон там, 39 школа (улица Толе би – улица Желтоксан – Д.Е.).

– Это место называлось Бродвей?

– Нет, Бродвей выше – на Калинина... Это такое место той Алма-Аты старой – она бунтарская, потому что были такие подростки, блатные песни, анаша. Это своего рода бунтари, хиппи 60-х, оттуда первые появились стилиаги, джинсы – кому-то они доставались. Когда там появился гастроном, туда стали бегать за вином. Там

Цветник в 1960-х годах на ул. Богенбай батыра, напротив Главпочтамта. Фото: yuivision.kz/post/779280

оперный театр, здесь был кинотеатр юного зрителя, а рядом ТЮЗ, была хорошая забегаловка. Брод, так сказать, центровые держали район. Шатком (комитет шатающихся) там держал «верхушку», были «двадцатники» (там магазин был «20»), рядом дом артистов. Так эти вообще были крутые — ну и многие потом в тюрьмах закончили жизнь. А вот с окраины тоже были сильные банды, кто подальше. Очень сильная была банда чеченцев, адамовцы (по имени главаря Адам), эта была самая грозная сила, они ходили с кинжалами. Потом парковские, с Малой станицы делали набеги, но мы готовились, отбивались. На кладбище на Ташкентской анашу продавали, туда отправляли «гонцов». Здесь начинали пить вино, тогда «Портвейн» был. Булат Каракулов, мой друг, был физически сильный, он музыковед, учился потом в Москве, с Асией Мухамбетовой, в консерватории. А тогда был нашим «битком». В каждой банде были свои «битки». Когда встречались две банды, действовал кодекс чести: банды стоят, выходят двое и бьются, другие не вмешиваются. Кто победил, та банда и выигрывала. Те, кто был после нас, плевали на эти кодексы: ножи, свинчатки, плетки — такие плетки со свинцовой проволокой — страшная вещь. Что-то я тебе не то рассказываю (смеется).

Вот Алан Медоев, он был постарше, из тех, кто в уличных стычках держали честь и достоинство казахов.

Честь и достоинство... Выходили один на один. Тот, кто был трус, в будущем никогда в политику не лез. А кто тогда храбр был... Казакта «болар бала боғынан» дегендей («каким человеком станет, ясно с пленок»). Вот оттуда... Тот же Булат Каракулов, главный «биток» целой банды, стал мощным теоретиком музыки, он — музыкальный симметриолог, это на стыке математики и музыковедения, математическое музыковедение. Таких в мире 5-6 человек было. Написал оригинальные книги. И в то же время жасулар паровец настоящий. Вся жизнь прошли вместе. Вот на этом от-

резке формировались. Конечно, были, как говорится, дворы, подворотни, но светский выход этих пацанов — вот эта аллея.

— **Вообще-то, этот тротуар можно назвать аллеей...**

— Да, можно. Как я сегодня рад — аллея живет, просто деревья изменились: если соотносить с человеком, они немного «поседели», крона с «сединай», они были стройнее. Вот смотри, как строились деревья. У меня ощущение: я пришел, а они будто по-своему прихорошились что ли. Смотри, какая красавица. Как там у поэта:

Я знаю, что деревьям, а не нам,
Дано величье совершенной жизни.

На ласковой земле, сестре звездам,

Мы — на чужбине, а они — в отчизне.

Так что — мы пришли, ух-

дим — поколения, а они остаются, и они нам помогали. Действительно, у меня было

физическое ощущение: как бы теплые материнские объятия; вот ты вошел и идешь здесь, и

все: изрублены доспехи, фраки суеты, и ясность мысли появляется.

— **А в течение какого времени вы ходили здесь?**

— Года три это было: да, в 1975 году ушел с Института философии, больше не возвращался. Я был единственный кандидат наук в то время, который не получал ни копейки за свое кандидатство. Ну, был полный запрет — в Министерстве образования было принято решение — этому человеку нельзя работать со студентами. В Союзе писателей, когда были Ануар Алимжанов, Олжас Сулейменов, был литературным консультантом. Одновременно достаточно большое время, несколько летних сезонов — экспедиции с Маратом Сембиным в центральном Казахстане. И вот три года — с 1975 по 1978 год. Маған пана болған жер.

— **Для мероприятия, посвященного трем сестрам Габитовых, дали интересное название: «Неунесенные ветром»...**

— Это я дал название. По аналогии, когда я вел передачу с Мариковским... Мы съездили с ним в Бесшатыр, возвраща-

человек становится другим — как меняется зритель после просмотра театрального спектакля. После прочтения «Ділім» могу сказать, что сам Мурат возродился после написания «Ділім»: до этой книги он был Муратом, после книги «Ділім» он — Ауэзов. Теперь свершилась временная связующая нить духовности» (вольный перевод с казахского — Д.Елдес). Так оценил книгу «Ділім» Дулат Исабеков, известный писатель, драматург на презентации книг Ауэзова «Времен связующая нить» и «Ділім» в Национальной библиотеке в Алматы 21 декабря 2017 года.

Мурат Ауэзов формировался как личность в семье выдающихся людей, испытал мощное влияние отца и беспредельную любовь матери — Фатимы Габитовой. Родители воспитали достойного сына и передали ему самые лучшие человеческие качества: любовь к жизни, к труду, уважение к людям, интерес к истории своего народа, веру в свои силы, веру в справедливость, отдавать дань прекрасному. Родители дали ему превосходное образование. Мурат Ауэзов — образованный человек, за его плечами престижный МГУ (Восточное отделение, китайвед), знает несколько языков, он перечитал на разных языках множество книг. И теперь его благодарные читатели читают его книги...

Мурат Ауэзов, прошедший в советское время большую часть своей жизни «под колпаком» спецслужб, почувствовавший, как никто, тяжесть давления советской идеологии, совершил мужественный поступок. Он одним из первых в Казахстане в советское время открыто заявил о трагедии казахского народа: «Казахский народ за полвека пережил три трагедии: кровопролитие 1916 года, вымирание от голода в период коллективизации в 1932–1933 гг. более миллиона казахов, а в период репрессий в 1937–1938 гг. была уничтожена лучшая часть казахской интеллигенции».

Другие слова Мурата Ауэзова пробудили писателей обратиться к запретной теме — к теме голода 30-х годов. В 1974 году в своем выступлении на пленуме Союза писателей он заявил: «Без освещения темы голода нельзя говорить о том, что у нас есть национальная литература». Конечно, за такие слова последовали преследования, жесткий прессинг советской системы. Как сказал писатель Смагул Елубай: «Мурат Ауэзов первым заговорил и поднял проблему голода 30-х гг. во времена тоталитарного режима, когда за это сажали в тюрьмы, — тем спас лицо и честь казахских литераторов и литературы. В нем жил дух алашординцев, и написанные им в советское время рукописи под бдительным оком КГБ не увидели света...» (вольный перевод с казахского — Д.Елдес).

Мурат Мухтарович Ауэзов — человек, на котором держится наша духовность, который сделал очень многое для возрождения культурного наследия, в советское время движением «Жас Тулпар» поддерживал дыхание «Алаш Орды».

Дастан ЕЛДЕС
(фото автора)
d.eldesov@mail.ru

Қазақтың тұңғыш оқу орны – ҚазПИ-дің түлегі (1928–1932), Қазақ ауыл шаруашылығы институтының оқытушысы, кафедра меңгерушісі, ректоры (1932–1941), Қазақстанның Оқу министрі (1941–1955), Қазақ мемлекеттік университетінің оқу ісі жөніндегі проректоры (1955–1963), Педагогика ғылымдары институтының директоры (1963–1974), ҚазПИ-дің профессоры (1974–1989) Әбдіхамит Сембаевтың есімі туған халқына кеңінен таныс. Ол маған табиғатынан педагогтік, ұстаздық қызмет үшін жаратылған жан сияқты көрінуші еді. Оның халық-ағарту саласында жоғарыдағы жолмен жүйелі қызмет атқаруы кездейсоқ емес. Ол бүкіл өмірін жас ұрпақты тәрбиелеуге саналы түрде жұмсады. Оның мінез-құлқы, жүріс-тұрысы, сөзі – бәрі де оның мамандығына, кәсібіне лайық, адамға өнеге, тәрбие ұсынатындай байқалатын.

Мен ол кісімен бірінші рет 1951 жылдың жазында кездестім. Әбекен ол кезде Қазақстанның Оқу министрі болатын. Беделді, сол тұстағы республика басшыларына (әсіресе, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Жұмабай Шаяхметовке) сөзі өтімді, өз ісіне берік, сөзге тұрақты, адамға қайырымды, өзінің бірге өсіп, бірге оқыған достарын ұмытпайтын адам дегенді жиі еститінбіз. Соңғы сөзді көбінесе қайнағам Сейілбек Бейсенов айтатын еді. Институтта бірге оқып, бірге үйленіп, жатақхананың бір бөлмесінде төртеуі (екі әйелмен) бірге тұрған олардың достығы тым қалтқысыз еді. Сейілбек 1937 жылдың қаңтарына ұшырап, қайтып келгенде де Әбдіхамит жалтақтамай, оны Қызылорда пединститутына жұмысқа орналастырып көмектесіпті. Сейілбек Алматыға келген сайын Әбекен соқпай кетпейтін. Кейін сондай кездесулерге менің де қатысқаным бар.

Менің институт бітіріп, аспирантураға түсуге дайындалып жүрген кезім еді. Оның үстіне «Жазушы» баспасында қызмет істейтінмін. Сын мақалалар жазып, әдебиетке араласып қалғанмын. Бір күні үйге телефон соғып, Оқу министрінің орынбасары Әди Шәріпов шақыртыпты. Барсам, өзіміз қатарлы жігіттер – әдебиетшілер Құрман Тұрғанбаев, Зейнолла Қабдолов, Айкын Нұрқатовтар келіпті. Біздің басымыз құралғаннан кейін Әди бірден Әбекен алып барды. Әбекен әуелі жеке-жеке жөнімізді, қызмет жағдайларын, істеп жүрген істеріміз жайлы сұрап танысып алды да, қазіргі жағдайдың күрделілігін, ұлтшылдыққа қарсы күрес деген науқанның белең алып тұрғанын, мектепке арналған оқулық авторларының әр түрлі айыптарға ұшырап, олардың кітаптары бойынша оқытуға тыйым салынғанын әңгімеледі. Енді оқулық жасау ісіне жастарды тартуды мақсат етіп отырғанын айтты. Осы тұста Әдидің сөз қосып, «осы жігіттерге ұлтшылдық жапсыра алмас. Бәрі де жазуға қабілетті жігіттер. Менің оқулық жасайтын басқа адамым

Серік ҚИРАБАЕВ,
академик

жоқ» дегенді айтып қалғаны есімде. Әбекен мақұлдап бас изеді. Сонымен бізге ІХ кластың Қазақ әдебиеті оқулығын жазу тапсырылды. Осы жолмен басқа класс оқулықтарын жазатын авторларды да жинапты.

Табиғатында зерек, алғыр Әбекен бізді сол бір көргеннен-ақ жақсы танып алды. Кездесіп қалған жағдайда әңгімеге тартып, кішіпейіл мінез көрсететін. Оған біз де үйрендік. 1951 жылдың күзінде аспирантураға түсіп, қосымша қызмет істеу үшін «Әдебиет және ғылым» журналының редакциясына ауыстым. Аспирантурада оқудың да мазасы кете бастаған. Ғылыми жетекшім Қажым Жұмалиев әуелі Қарағандыға жұмысқа ауыстырылды да, кейін айдалып кетті. Барлық жерде күдік пен күмәндану көбейді. Осындай бір кезде Қазақстан комсомолы Орталық Комитетінің хатшысы Сағындық Кенжебаев шақырып, «Пионер» журналына редактор болуды ұсынды. Саяси жағдайдың ауырлығын ескеріп, ғылыми жұмысты қызмет істей жүріп жалғастыру үшін келісім бердім. Орталық Комитеттің хатшылары А.Шалов, Н.Дыхнов, Х.Доспановалардың қабылдауынан өтіп, Орталық партия Комитеті үгіт және насихат бөлімі меңгерушісінің орынбасары Б.Әлимановта болдым (бөлім меңгерушісі сол тұста,

неге екенін білмеймін, болмады). Одан кейін Орталық Комитеттің хатшысы М.Сужиков қабылдады. Ол кезде қызметке тағайындаудың жауапкершілігі мықты болғаны осылай сатылап қабылдаудан-ақ байқалады. Соңғы саты Орталық Комитеттің бюросы болды. Оны Ж.Шаяхметов басқарып өткізді. Жас адамның ұжым басқаруға үйренуі қажеттігін түсіндіріп, ол кісінің бірсыпыра ақыл айтқаны есімде.

Осы оқиғадан екі-үш күн өткен соң, бір күні мені Ә.Сембаев шақыртыпты. Ол кезде кешкі қызмет деген болатын. Кешкі сағат 9-дар шамасында келсем, жалғыз отыр екен. Бұрынғыдай емес, қабағы қатыңқы, төмен қараған күйі бір қағазға шұқшиып отыр. Маған кіруге рұқсат етіп, бас изегені болмаса, бірден көңіл аударма қойған жоқ. Бір кезде басын көтеріп: «Сен не, аспирантураны тастап кеткенсің бе?» – деп сұрады. Мен болған жағдайды айттым. Ол кісі Орталық Комитетте кім қабылдағанын, бюроға кім ертіп барып, мені редакторлыққа тағайындау жөнінде ұсыныс кіргізгенін сұрады. Мен Б.Әлимановты атадым. Содан кейін бірден телефонға бұрылды.

– Жүмеке, – деді ол біреумен сөйлесіп. – Өзіңіз ғылыми-педагогикалық кадрлар дайындау жағдайы нашар деп бізге ренжисіз. Бізде бір талантты жас адамның басы көрінсе, партия, совет органдары тартып алып кетеді. Не істейміз? Кеше ғана біздің бір диссертация қорғайын деп отырған (бұл сөзді әдейі көтере айтты-ау деймін, әйтпесе, дайын диссертациям жоқ болатын), оқулық жазуға қатысып жүрген талантты жас жігітімізді Әлиманов апарып, бізбен келіспей комсомолдың бір журналына редакторлыққа өткізіп жіберіпті. Мен соған қарсымын.

Үстемелеп, бастырымалата сөйлегеніне, батыл айтқанына қарап Жүмеке сөзі өтімді адам-ау деп ойладым. Ар жағында ол кісінің не айтқанын білмеймін.

Телефон трубкасын орнына қойды да: «Мен Шаяхметовпен сөйлестім. Сені редакторлықтан қайтып алам. Ол кісі хат жаз деді. Аспирантураны бітір. Ғылыми-педагогикалық жұмыс істейсің», – деді қатқыл сөйлеп. Мен үндемеген күйі есікке беттедім.

Ертеңіне қайта шақыртыпты. Келсем, өткен жолғыдай емес, ашуы басылып қалыпты. Баяғыша кішіпейіл, елгезек қабылдап, «Кеше ашумен айтып едім. Жүмекең қарсылығымды айтып хат жазуға да келісіп еді. Бірақ Орталық Комитеттің шешімін өзгертіп қайтеміз? Жұмысыңды істей бер. Бізбен хабарласып жүр», – деді.

жағына ойысқан. Қанша дегенмен университеттің аты – университет қой. Сонда Әбекен өзі оқыған институтты жаптыруға бармай, Мұқаң (Мұхамеджан Әбдіхалықов – сол кездегі Орталық Комитеттің хатшысы) екеуі тізе қосып күресіп, алып қалыпты. Соғыстың беті бері қараған тұста Қазақтың қыздар пединститутын ашу мүмкіндігін алады. Соғыстан кейінгі мектептерді қайтадан толықтырып, мұғалімдердің білімін жетілдіру институттарын құруға институттардың қасында аспирантура ашуға, сырттан оқыту бөлімдерін кеңейтуге, мектептерде, аудандық оқу бөлімі жанынан оқу-әдістемелік кабинеттерін ұйымдастыруға жағдай туады. «Осы істердің бәрін де Жүмекең жақсы түсінетін еді», – деді Әбекен.

Әбекенмен біздің ресми қатынасымызды жұмсартып, жақындастырып жіберген кісі – жоғарыда айтылған досы Сейілбек Бейсенов еді. Секен Қызылордадан келген сайын Әбекен соқпай кетпейтін. Мені де бір-екі рет ертіп барғаны бар. Үлкен басымен сол досын пойызға шығарып саламын

Жаңызы

Осы бір эпизод мені Әбекен жайлы қолындағы ісіне мығым, шаруасын әркімге билете бермейтін адам-ау деген ойға тіреді. Шынында да, солай екен. Оған көре жүре көзіміз жетті. Сол жылдардағы ұлтшылдық айыптаулардың бір шеті осы министрлікті де шарпып, оқулықтардағы «қателер» үшін Әди Шәріповті жазғырғанын, оның тек Сембаевтың күшімен орнында қалғанын Әбекен маған кейін әңгімелеп еді. «Шәріповтің өз басында жазық жоқ. Майданнан қанын төгіп келген партизан, оны босататын болсаңыздар, мені де қоса босатыңыз», – депті ол кісі Ж.Шаяхметовке.

Ж.Шаяхметовпен сыйлас болып, түсінісіп істескенін Әбекен маған ол кісінің жерлеуіне қатысып келген күні әңгіме етіп еді. Ж.Шаяхметовтің қайтыс болуы мен жерлеуінің елеусіз өткеніне қынжылды. Оның Қазақстан тарихындағы қазақтан шыққан тұңғыш бірінші басшы екенін, іскер, адал, табанды хатшы болғанын айтты. «Маған да көп көмектесіп еді, сол кісінің жерлеуіне қатысып, басында сөз сөйлеп келдім. Бұрынғы министрлерінің көбі келмей қалды. Г.А.Мельник екеуіміз ғана бардық», – деді.

Осымен байланыстырып, Әбекен өзі қызмет істеген жылдары халық ағарту жүйесінде қиыншылықтардың көп болғанын, сонда Жұмабай Шаяхметовтің өзін әрқашан қолдап отырғанын әңгімелеп еді. Ұлы Отан соғысы кезінде мұғалімдер майданға алынып, көп жерлерде мектептер жабылып қалыпты. Оның үстіне қаражат та жетіспейді. Сондықтан ауылдық жерлерде бастауыш мектептерді сақтап, жоғары кластарда оқитын балалар үшін аудан орталықтарында, қалаларда интернаттар ұйымдасады. Оларды түгелдей мемлекет қарамағына алады. Қиын болғаны соншалық – тіпті ҚазГУ мен ҚазПИ-дің бірін жабу туралы да мәселе көтерілген. Әңгіме көбірек ҚазПИ

деп, Әбекен де біздің үйге бір рет кірген. Содан Әлияны қарындасым деп, мені де бауырындай көріп кетті.

1955 жылы Әбекен министрлік қызметінен босады. И.В.Сталин қайтыс болғаннан кейін партияның бағдары өзгерді. Н.С.Хрущев ескі, тәжірибелі кадрларды ауыстырып, өз саясатына лайық басшылық іріктеді. Ж.Шаяхметов орнынан алынып, Қазақстанға П.К.Пономаренко, Л.И.Брежнев жұмысқа келді. Олар республика үкіметін де жаңартты. Бір жолғы тазалауда тоғыз министр бірден қызметтен кетті, соның бірі Әбекен болатын. Мен сол күндері «Алатау» санаторийінде демалыста жатыр едім, қызметінен босаған Әбекен сонда демалуға келді. Бізбен қатар бөлмеге орналасты. Әбекеннің қарапайым, елгезек мінезін өзімізден адамнан сырын жасырмайтын ақкөңілділігін демалыста бірге, әңгімелес жүріп таныдым. Министрліктен түскеніне ішім ашып тұрған менің өзіме жұбату айтып, «ой, қарағым-ай, қызмет деген кісіге байланып қалған дүние емес, оған мен еш қайғырмаймын», – деп бастады әңгімесін. – «Мен он төрт жыл министр (әуелде нарком) болдым. Соның өзі көп. Адам жаңа жұмысқа барған соң қабілетін бес жыл бойы жұмсайды. Сонан соң дағдымен тағы бес жыл отырады. Ал, мен төрт жыл артық отырдым. Көп отырған адам жұмыс істемейді, дағдымен, қулықпен отырады. Менің соңғы төрт жылым осылай өтті», – деді. Соңғы сөзіне дәлел ретінде бір мысал келтірді. «Мен соңғы жылдары командировкаға аз шығатын, мектептерді де аз аралайтын болдым, – деді ол сөзін жалғастырып. – Облыстық оқу бөлімінің басшыларына республика басшылары келіп, мектеп жұмысымен байланысты ескертпелер айтса, уақытында хабарлап тұруды тапсырдым. Соғыстың аяқ кезінде Шығыс Қазақстанға сол кездегі Орталық Комитеттің бірінші хатшысы Барков барып

ел аралап, бір нашарлау мектепке соғыпты. Риза болмай кетіпті. Облыстық оқу бөлімінің бастығы дереу маған хабарлады. Мектеп жағдайын толық сұрап алдым. Сол кезде Барков шақыра қалды. Ол мектепке барғанын айта бастағанда, алдына түсіп, жағдайды одан бұрын өзім айтып беріп, оны жөндеуге қаражат болмай жатқанын, соғыстың ауыртылуына тілге тиек еттім. Барков разы болып қалды. Кейін бір мәжілісте «Сембаев мектептің жағдайын жақсы біледі» депті. Міне, кейде осылай басқаруға тура келеді. Сондықтан мен Оқу министрлігіне берерімді беріп болған адаммын. Кеткенім теріс те емес». Қандай керемет шындық! Қандай адал сөз! Дәреже көрсе, одан айрылмауға тырысатын, айрылса, өліп қалатындай көретін адамдарға бұл үлкен сабақ емес пе?

Орнынан түскен бастыққа жұрт көзі қарағыш қой. Демалушылардың осы мінезін түсінді ме, қайдам, Әбекен санаторийде өзін тым қарапайым ұстады. Елдің бәрімен де елгезек сөйлеседі, кішіпейіл. Біздің үш-төрт адам бірігіп карта

жок. Анасы да жұмыс істейді. Менің балаларыма қамқорлық жаса. Оларды алдыңғы партаға еврейдің баласының қасына отырғыз», — дедім. Директор түсінбей бетіме қарады да, «неге еврейдің баласы?», — деп сұрады. Мен оған: «Бір еврейдің баласының бұзықтық жасағанын, темекі тартқанын, шарап ішкенін көрдің бе?», — деп кері сұрақ қойдым. Ол басын шайқады», — дейтін. Осылай өсірген Әбекеннің балаларының тәрбиесі қалай болғанын көріп те жүрміз. Министрдің баласы сияқты шолжандамай, олар білімге құмар, өмірге икемді, іске табанды болып өсті. (Мемлекет және қоғам қайраткері Дәулет Сембаев — Әбекеннің екінші ұлы. Ред.)

Министрліктен босаған соң Әбекен Қазақтың Мемлекеттік университетіне оқу ісін басқаратын проректор болып барды. Ол жерде де жаман істемегенін жұрттың бәрі айтады. Басқаша болуы мүмкін де емес еді. Өйткені ол кісі — жұртпен тіл табысып, ұғыныса білетін адам. Университеттен де Әбекен көп дос тапты.

1963 жылы Әбекен Оқу

СССР Жоғары білім министрінің бірінші орынбасары болып істеп жүрген М.А.Прокофьев тағайындалды. Осыған байланысты бұрын РСФСР Оқу министрлігінің қарамағындағы РСФСР Педагогика ғылымдары академиясы да одақтық мекемеге айналды. Бұрын негізінен Россия ғалымдарынан тұратын Академияға одақтық болып қайта құрылуына байланысты ұлт республикалары өкілдері де кіруі қажет болды. Орталық Комитет бекіткен Академия құрылтайшылары қатарына марқұм Мәлік Ғабдуллин (ол соның алдында ғана РСФСР ПҒА-на толық мүше болып сайланған) кірді. РСФСР Академиясы таратылып, СССР ПҒА-на сайлау жарияланды. Қазақстан үшін екі академиктік (бірі құрылтайшы М.Ғабдуллин), бір корреспондент-мүшелікке орын берілді. Алдын ала болған әңгімелерде академиктік екінші орынға Ә.Сембаевты ұйғарыпты. Көп жыл министр болған, оқу-ағарту ісінің білгірі, қазір педагогика ғылымдары институтын басқарып отырған адамды дұрыс-ақ лайықтапты. Бірақ біздің Әбекен осы ұсынысқа

Белоруссиядан В.В.Ивашин, Түркіменстаннан А.Құрбанов, Украинадан А.Р.Мазуркевич, Латвиядан И.Ж.Фрейденфельд, т.б. бар еді.

Бір салада жұмыс істеу, творчестволық мүдденің ортақтығы біздің бұрынғы қарым-қатынасымызды жиілетіп, ағалы-інілі адамдардың қалтқысыз сыйластығына айналдырып жіберіп еді.

Мемлекет және қоғам қайраткері Дәулет Сембаев

ма? Онда барайық», — деп, Мәкенді (бәйбішесі) ертіп келіп, біраз отырып демалып кеткені бар.

Режисерімен берік сақтайтын. Институтқа ауысқан кезінен бастап, тамақты аз ішіп, салмағын азайтып, жаяу жүруді әдетке айналдырды. «Ағаның жүректен өліп қалмайын деп жасап жүрген тіршілігі ғой» дейтін. Жүрек ауруынан қатты сақтанатын. Жүрек жүрісінен жаңылатын тұстары жиі кездесіп жүргенін айтатын. Сондай тұстарда хабарласу үшін төс қалтасына «жедел жәрдемнің» телефонын жазып салып жүретін.

Ешкімнің бетін жыртуға бармай, сыпайы, кішіпейіл сөйлесетін адам болғанымен, ол өз принципіне, адалдығына берік еді. Намысын бермейтін, кімге де болса сынап қарай алатын. Оның университетте істеп жүрген тұсында біреулердің қиянатына қарсы тұрғанын білем. Ақыры, мұны құлатам деп жүріп, ол өзі құлап кетті.

«Елдің бәрі ақылды ғой, ешкім ақыл айтқанды сүймейді, балаға да дипломатия керек» дейтін еді ол кісі. «Бір баламның үйіне қонаққа бардым. Өзі немеремді ертіп келіп, бізді алып кетті. Подъезде жарық жоқ екен. Немереме айтқан болып: «Қараңғыда атаң аяғын сындырып алса қайтесің дедім», — дейтін.

Заманның күрделі, ауыр сынынан өткен адамның бұл мінездерінің бәрін де уақыт тудырған. Ол ресми басшылардың пікіріне қарсы келудің қауіп екенін айтатын. Кейбір ойларды іске асыруға уақытты өткізіп жіберіп оралу қажеттігін ескертетін. Осы күні біреулер Әбекен министр болған тұста қазақ мектептері көп жабылғанына оны кінәлі санайды. Ол уақыттың, заманның қысымы еді ғой. Жалғыз-жарым адамның қарсылығы жоғарыдан болған шешімді өзгерте алмайтын. Мұндай жағдай Әбекеннен кейін де болды. Әбекен өзін ондай оқтын өтіне қоюға барған жоқ. Мүмкін, заман оларды солай тәрбиелеген болар.

Іс басынан кеткеннен кейін Әбекеннің басшылардың есігін жағалап жүргенін көрген де, естіген де емеспін. «Біз істерімізді істеп болдық, бірдеме дәметіп жүр деп ойлайды ғой», — дейтін. Димаш Қонаевпен де кезінде сыйлас, қызметтес болған адам сол кісінің қабылдауына да сұранбай. Димекеннің мерейтойлары тұсында да құттықтап телеграмма беріп, сонына «пенсиягер Сембаев» деп қол қойғанын білем. «Оным бірдеме дәметеді деп ойламасын дегенім», — дейтін.

Педагогика ғылымдары институтындағы директорлық қызметін тастағаннан кейін біз оны ҚазПИ-ге шақырып алдық. Ол институтта педагогика мамандығы бойынша мамандандырылған кенес ашу үшін керек болды. Әбекен кеңесті басқарды, аспиранттарға жетекшілік етті.

Мұның бәрі Әбдіхамит Сембаевтың Қазақстандағы Халық ағарту ісінің ірі маманы болуымен бірге шын мағынасындағы педагог тәлімгер екенін көрсетеді.

Оның кісілігінің өзі де педагогтіктен туындайтын. Мен Әбекен әңгімелерін көп айтып, ол кісіні жиі еске алып жүремін. Оны өмірдің өзі қажет етеді. Кейбір кезеңдерде ол кісінің тәжірибесі, ақыл-көнесі еске түседі. Естігендерімнің бәрін теріп жазу бүгін міндетті де емес болар. Оның ішінде қағазға түсуге лайықсыздары да бар. Олар да нағыз зиялы адам Әбекенді еріксіз еске алғызады.

Зиялы адам

Әбдіхамит Сембаев туралы сыр

ойнайтын әдетіміз болушы еді. Бос отырғанымызды көрсе, «ой, неғып отырсындар, давайте (кейде осылай орысша қосып қоятыны да болатын), ұйымдастырып жіберейік» деп, өзі ойнайтын адамша, бізге қозғау салады. Үйден стол, орындық шығарысып көмектеседі. Әбекеннің орнынан түскен кездегі ғана емес, жалпы мінезі осылай екенін кейін білдік.

Ол кезде «Алатау» санаторийінде кинозал болмайтын. Жетісіне екі рет кино әкеліп, оны астыңғы қабаттың коридорында көрсетеді және түстен кейін. Бұл — күнді демалатын адамдарға қолайсыз-ақ. Есіктің алдында кино шулап жатса, қалай ұйықтарсын. Осындай жағдайда ұйықтай алмай, далаға шықсам, Әбекен отыр екен. Менің шағымым: «Бәріне де көнуге тура келеді. Өмірдің бәрі сенің ырқыңмен жүре ме? Жас кезімізде, бала-шаға бар, тар үйде, ел шулап жүргенде ұйықтауға үйренгенбіз. Екі жастықты екі құлағыма басам да ұйықтай берем», — деді.

Әбекен өмірмен алысып жүйкесін тауыспай, осылай ыңғайласа тіршілік жасауды ұнататын. Ол: «өмірді сүйөді, өмір сүруді еврейлерден үйрену керек. Олар әкімдікке ұмтылмайды, у-шуда да шаруасы жоқ, өз тіршілігін күйттеп, ұзақ жасауды ойлайды. Сенген кісісіне адал дос бола біледі. Қонағы да аз, диетасы да орнында» дегенді көп айтатын. Достарының ішінде бұл халықтың өкілдері де аз болмайтын. «Министр кезінде балаларым 25-ші мектепте оқыды. Бір күні мектептің директорын шақыртып ап: «Менің жұмысым көбін білесің. Бала тәрбиесімен шұғылдануға уақытым

министрлігінің жанындағы Педагогикалық ғылымдар институтына директор боп ауысты. «Ұлғайып қалғанда біреуге орынбасар боп, соның қас-қабағына қарап отыру қиын екен, өз білгенінді істеуге болатын жер ғой деп осында келдім», — деді мен амандаса барғанымда. Бұл жылдары мен Әбекенмен жұмыс бабында тығыз байланыста болдым. Оқу министрлігінің жанындағы оқу-педагогикалық кеңестің қазақ әдебиеті секциясын басқарып, мектеп оқулықтары мен оқу бағдарламаларын қайта қарау ісіне қатыса бастаған кезім. Әбекен мені өз институтының ғылыми кеңесіне мүше болуға, сонда қазақ әдебиетін оқыту әдістемесінен аспиранттарға жетекшілік етуге шақырды. Институттың қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі бөлімінің жұмысына да сол тұста біраз ақыл-көнес қосқаным бар. Сөйтіп жүріп 1968 жылы Әбекен екеуміз жаңа ұйымдасқан СССР Педагогика ғылымдары академиясының құрамына өттік.

Бұрын одақтық Оқу министрлігі деген ұйым болмайтын. Соның өзінде республикалық Оқу министрлігінің статусы жоғары болды. Оның жұмысына КПСС Орталық Комитетінің өзі бақылау жасады. Республикадағы Оқу министрі ылғи КСРО Жоғарғы Кеңесінің депутаты болды. Әбекен де осы советке үш рет сайланған. Мұндай құрмет басқа министрлердің бір де біріне жасалған емес. Бұл — партияның оқу-ағарту ісіне ерекше мән бергенінің белгісі болса керек.

1967 жылы Л.И.Брежневтің тұсында одақтық Оқу министрлігі құрылды. Министр болып сол кезде

келіспей, өзін корреспондент-мүшелікке ұсындырды. Ол тараған Академияның академиктері қатарында маған ұстаз болған адамдар бар, солармен бірге дауысқа түсіп жату маған ұят дегенді сылтау етті. Ақыры академиктік орынды корреспондент-мүшелікке ауыстырып, екеуміз де сайландық. Мен сайлаудан кейін де Әбекен: «беріп тұрған орыннан айырылып қалғаныңызды қараңызшы», — дегенімде: «Ой, қарағым Серікай. Осы да жетеді, қанағат керек адамға. Корреспондент-мүшелікке жете алмай қалған біздің үлкен ғалымдар да көп», — деп сайлана алмай қалған, өзі білетін біраз педагог-ғалымдардың атын атады. Сөйтіп, Әбекеннің кішіпейіл, қарапайым, қанағатшыл мінезінің арқасында біз бір академиктің орнын жоғалттық. Басқа республикалардағы Әбекенмен тұтас, тіпті жасы кіші бірсыпыра әріптестері (институт директорлары) академик болып сайланып кетті. Олардың ішінде Өзбекстаннан С.Раджабов, Қырғызстаннан А.Измаилов,

Біз Академия жиналыстарына қатысуға Мәскеуге бірге баратынбыз, қонақ үйлерде бірге тоқтап, сөзіміз жарасып әңгімелесетінбіз. Осы жылдары мен семья жағдайы, бала тәрбиесі, ағайын-туыспен, дос-жаранмен, құда-жекжатпен қарым-қатынастың мәселелеріне байланысты Әбекеннен көп кеңес тыңдадым. Оның өз тәжірибесінен алынған әңгімелерінен көп үлгі, өнеге, ғибрат алуға болатын еді. Оның ақыл-көнесінде өмірдің ойы мен қырын жақсы білетін адамның неден қашып, неге ұмтылуын бағдарлайтын даналық жататын. Ол әр нәрсені өз орнына қоя білетін, уақытты да, тіршілікті де рәсуә етпей ұйымдастыра алатын. Қонаққа аз баратын. Бара қалса, аз адаммен, шуласпай, әңгімелесіп, дем алып, шаршамай қайтуды дұрыс көретін. Бір-екі рет біздің өзіміздің шақырғанымызға әр түрлі сылтау айтып келмей жүрді. Бір күні мен: «Әбеке, бізді жақсы көрем дейсіз, Әлияны қарындас көресіз. Ал, енді біздің үйге барып бір шай ішпегеніңіз еш жөнге келмейді ғой», — деп ем: «Ә, солай

1. «ҚАЛ ҚАЛАЙ?» АПЕЛЛЯЦИЯДАҒЫДАЙ...»

Менің туған бауырым Азамат Әбілдаханұлын өткен жылдың қазан айында асқан жауыздықпен, 45 жерінен пышақтап өлтіріп кетті. Тергеу қалай болса солай жүргізілді де, іс сотқа кетті. Алматы қаласының қылмыстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соты қылмыскер — Ресей Федерациясының азаматы, Қазақстанда тұрақты тіркеуі, мекенжайы жоқ (бомж) Захаров Анатолийді небәрі 11 жылға бас бостандығынан айыру туралы судья К.Қалмағамбетов үкім шығарды.

Мен бұл үкіммен келіспей, Алматы қалалық сотына апелляциялық шағым түсірдім. Бұған дейін жәбірленушінің заңды өкілі ретінде сот процестеріне өзін қатысып, өзін «күрескен» едім. Бір-екі рет сот ғимаратында белгілі қорғаушы Абзал Құспанмен кездесіп қалдық. Содан аудандық сот шешімімен келіспейтінімді, апелляциялық шағым беретінімді айтып, Әбекенен қорғаушы ретінде апелляциялық сот отырысына қатысып беруін өтіндім. Ол келісті.

— Біздің адвокаттар арасында мынадай қалжың бар: бір-бірімізбен амандасқанда «Қал қалай?» деген сұраққа «Апелляциядағыдай» деп күлеміз. Яғни, «бұрынғыдай, еш өзгеріссіз» деген сөз. Сондықтан бірден айтайын, көп ештеден үміттенбей-ақ қойыңыз, апелляциялық сот аудандық сот шешімін 95-98 пайыз жағдайда өзгеріссіз қалдырады, — деді. Сонда да, «нар тәуекел» деп апелляциялық сотқа бердік, қатыстық, тергеу о баста қалай болса солай жүргізілгенін, істе көп мәселе басы ашық күйде қалғанын дәлелдеп бақтық, істі прокурорға кері қайтару туралы талап қойдық, тым болмаса, қатыгездікпен өлтіргендіктен 11 жыл емес, кемінде 25 жыл беруін талап еттік... талабымызға сот алқасы пысықпаған да жоқ, олар тіпті, іспен таныспаған да!

Сол процестен кейін маған мынадай ой келді: апелляциялық сот, қалалық сот дегендерін — спектакль екен, олар ештеңе істемейді де, істің ақ-қарасын анықтамақ түгілі, материалмен таныспайды да. Қатал да «умный рожа» жасап алып, құдды сен жәбірленуші емес, саған қылмыскер сияқты ала-рып қарап, жекіп сөйлеп, сөзіңді соңына дейін тындамай, менің атамның қойын бағып отырғанды міндетсіне сөйлеп, оқып таныспаған, сөзіңді 5 минут тындамаған істі 15 минутта бітіре салады.

Сенің бауырың өліп, қайғы жамылғанын, оның артында үш жетімге үйсіз-күйсіз, асыраушысыз қалғаны — бәрі-бәрі олар үшін көк тиын. Бір келіс сек бомждың кесірінен бір қазақ әйелі жесір қалды, үш қарақоз қазақ баласы жетім қалды. Ол жетімдер ертең қандай адам болып қалыптасады? Мына мемлекеттің басты әрі құнды капиталы — шынымен, адам ба? Әлде оларға қанішер кәсіптің қылмысы құнды ма??? Жалпы, осы ЗАҢ деген ең құнды, халыққа қызмет етуі тиіс құжатты кімдер жазған? Қандай тупойлар жазған? Неге балық аулағандар 14 жылға сотталады да, қасакана кісі өлтіруші қасап

небәрі 11 жылға сотталады? Есте жоқ ескі заманда жазылған ессіз заңдарға дұрыстап тұрып сараптама жасап, адам, мемлекет, ұрпақ мүддесін ескере отырып қайта жазатын сауатты заңгерлер бар ма? Бұл елде қашан адам құқығы әділетті қорғалатын болады???

Келешекте «Біздің заң» тақырыбында адвокат Абзал Құспанмен көлемді сұхбат ұйымдастыруға келістік. «Біздің заң» — бүгіннен бастап «akjuni.kz» сайтының жаңа айдары. Заңгер кеңесі, белгілі бір мәселеге заңгер пікірі осы айдарда тұрақты түрде беріліп отыратын болады.

Сол күндері қоғамда айрықша талқыланған Оғыз Доған және «Казком» мәселесі туралы да Абзал Құспанның пікірін сұраған едік. Тіл мәселесі қашанда өзекті болғандықтан, бұл әңгіме әлі де өз актуальдығын жойған жоқ. Сондықтан назарларыңызға ұсынуды жөн санадық...

Абзал ҚҰСПАН:

ҚОҒАМҒА ОҒЫЗ ДОҒАНДАЙ АЗАМАТТАР ӨТЕ ҚАЖЕТ!

2. «МЫҚТЫ БОЛСАН, АСЫП ТҮС!»

— **Оғыз Доғанды қорғап, «Әйр Астананы» жеңген адвокат Абзал Құспан екінші рет Оғыз Доғанды қорғаудан неге бас тартты?**

— «Бас тартты» деген артықтау. Халыққа ақпарат бұрмаланып жетті... Өткенде «Казкоммен» арада болған жағдайға байланысты өзін сыйлайтын, ғылым жолында жүрген Асылтай деген азамат маған ватсап арқылы: «Сіз өзіңіздің бір сұхбатыңызда Оғыз Доғанды бұл жолы қорғамаймын деп айттыңыз, екеуіңіздің араңызда жеке бас араздығы бар ма?...» деген бағытта сұрақ қойыпты. Негізі, мен бір сайтқа сұхбат бергенімде журналистің сұрағына орай, «бұл жолы Оғыз Доғанның мүддесін қорғай алмаймын, себебі еліміздің батысында үлкен сот процесі басталып кетті, мен сол жақта боламын, физикалық тұрғыда мүмкіндігім болмайды...» деп, себебін ашып түсіндіріп айтқанмын. Ол сұхбатты жазған журналист менің тек «қорғай алмаймын» деген сөзімді жазыпты да, ар жағындағы себебін жазбапты. Халық арасында «бұл екеуіне не болды екен...» деген түсініспеушілік осыдан туындады деп ойлаймын.

Мен тілге қатысты осындай сауатты іс-қимыл жасаған адамдарды — мейлі ол Оғыз Доған болсын, мейлі басқа болсын — әркез қорғауға дайынмын. Оғыз Доғанмен арамызда ешқандай жеке бас мәселесі — алауыздық, араздық туындаған жоқ.

— **Біздің қазақ тіл мәселесін ұмытып, Оғыз Доғанның жеке өмірін талқылап кетті...**

— Иә, іле-шала пайда болған бір ақпарат — әсіресе орыстілді сайттар «жақсылап» жазып, көптеп таратып жатыр

— ол Оғыз Доғанның жеке басына байланысты ақпарат — «қазақ қыздарының намысын қорлапты, жерге таптапты...» деген бағытта. Мен бұл мәселені жалпы қоғам болып талқылау дұрыс емес деп есептеймін. Ол мәселені тек қана сол — намысы анық тапталған болса — сол қыздың өзі ғана көтере алады. Өйткені... Мен бірінші кезекте заңгермін. Заңға жүгінетін болсақ, екі адамның арасындағы қарым-қатынасқа байланысты ақпарат заңмен қорғалатын, өте құпия ақпараттар қатарына жатады. Өйткені ол — жеке адамның өздерінің арасындағы байланыс, оның ішінде интимдік мәселе, оның құпиялылығын сақтау заңмен бекітілген, оны тек қана екі адамның бірі ғана көтере алады, басқа ешкімнің жеке өмірге қол сұғуға құқығы да, қақысы да жоқ. Бұл — «жеке өмірге қол сұғушылық» деп бағаланады.

Тіпті, қылмыстық іс қаралып жатқанның өзінде мысалы, қыз зорлау, тағы да басқа қылмыстық

санаттағы іс қаралып жатқан кезде сот процесі жабық түрде өтеді. Осындай заң талаптары бола тұра, әншейінде «заң, заң» деп заңшыл бола қалатын, заңға жүгінгіш, заңды алға тартқыш келетін орыстілді сайттар дәл осындай тілге, ұлттық мәселеге қатысты пікірталастарда заңның бәрін ысырып қойып, Оғыз Доғанның ісінің заңды әрекет екенін біле тұра, «бәлен, түген» деп сөзді көбейтулерінен-ақ көп мәселеге біздің көзіміз жете түседі. Менің пікірім — бізге, қазақ қоғамына, Оғыз Доған сияқты азаматтар қажет. Қажет болғанда да — ӨТЕ ҚАЖЕТ! Себебін айтайын.

Орыстілді ортада әлі де болса орыс тілінің болашағына деген сенім бар, қазақ тілі осылай айтылып-айтылып қалады деген сенім бар. Сол себепті олар өздеріне қолайлы, қалыптасқан өмір салтын өзгерткісі келмейді, қазақ тілін үйренгісі келмейді. Бұлар үшін Оғыз Доған — үрей. Сондықтан оның жеке басына тиіседі, «қазақ емес» дейді — құдды бір қазақ шықса соны қолдап кететіндей... «қайдағы бір түрік» дейді... «Түркиядан келген... Түркиядан қандай да бір топтың мүшесі екен» дейді... «Қырғызстанға барып өйткен-бүйткен» дейді... Тілімізді қалай аман сақтап қаламыз, мемлекеттік тілді қалай өз тұғырына шығарамыз деп жанта-ласып жатқан кезде біздің кейбір қазақтілді ортаның да осындай айғай-сүренге қосылып кеткені дұрыс болмады. Өз басым, оларды — алды-артын бажайлай алмайтын, стратегиялық мақсат құра алмайтын, сауаттылық деңгейі төмен орта деп есептеймін. Қазақ тілі мәселесін қазақтілді орта ғана көтереді, қазақтілді орта ғана қолға алады, ол түсінікті жағдай. Міне, осы қазақтілді ортаның өкілдері —

ұл болсын, қыз болсын — Оғыз Доғанның әрекеті дұрыс емес деп санаса, оның қазақ тілі үшін жасап жүрген жұмысын, тілді насихаттауын жоққа шығарғысы келетін болса, ендеше өздері дәл сол Оғыз Доған сияқты әрекет жасасын, тіпті одан артық жасасын, сөйтіп өз іс-әрекеттерімен Оғыз Доғанды өздерінің көлеңкелерінде қалдырсын...

Бірақ әзірге менің бақылауымша, дәл Оғыз Доған сияқты сауатты, батыл әрекет жасайтын бірде-бір азаматты көріп отырған жоқпын. Бұл жерде назар аударуыңызды сұраймын — САУАТТЫ іс-әрекет жасайтын... Түсінесіз бе — САУАТТЫ әрекет!.. Бұл сөз мен үшін өте маңызды. Соңғы «Казкоммен» болған жағдайда ол бірде-бір рет заң талаптарын бұзбайды, заң шеңберінде әрекет етеді, дауысын көтермейді, айғайласпайды, заңның шегінен аспайды, өте мәдениетті түрде, сауатты түрде батыл іс-қимыл жасайды. Бұндай талапты қоя білу үшін де батылдық керек. Міне осындай қазақтың қыз-жігіттері шықса, кім бізге қой деп жатыр, айтыңызшы?! Бұл не — Оғыз Доғанның аяғынан шалу ма, әлде көреалмаушылық па? Мен, тіпті, орыстілді сайттарға басымды да ауыртпаймын, бірақ қазақтілді ортадағы азаматтардың осы мәселеде айғайға айғай қосып, сөзді басқа бағытка, басқа арнаға бұрып кеткендеріне, тіпті, өзін танытын кей бауырлардың солардың қатарынан табылғанына қатты қынжылдым. «Сөзіңді біреу сөйлесе — тілің қышып бара ма?» демекші, қазақ тілінің — мына біздің мемлекеттік тіліміздің, біздің ана тіліміздің жоғын жоқтап, жанашырлық танытқаны үшін де Оғыз Доғанды қолдауымыз керек деп ойлаймын. Қолдай

алмайсың ба, қолдағың келмей ме — тіл үшін — үнсіз қал... Бір сөзбен айтқанда, Оғыз Доған екеуіміздің арамызда ешқандай дау-жанжал болған емес. Мен Оғыз Доғанды және сол сияқты белсенді әрекет ететіндер табылып жатса, қашанда заңгер ретінде, адвокат ретінде қолдап, қолпаштап жүретіндігімді ашық түрде мәлімдеймін. Өз басым, екі апта бұрын фейсбуктен шығып кетуіме байланысты, дәл ФБ-да болып жатқан ақпараттардан хабарым жоқ, өзге сайттардан оқыған ақпараттарға орай түйгенім осы.

— **Фейсбуктен мүлде кеттіңіз бе? Әлде «тайм-аут» алдыңыз ба?.. «Бір-екі ай демаламын» деген сөлеміңізді Қазыбек Құттымұратұлының постынан оқыдық...**

— Абайдың екі жол өлеңін келтірсем, артық етпес: «Қазақтың өзге жұрттан сөзі ұзын, Бірінен бірі шапшаң, ұқпас сөзін...» дейді. Осы «сөз» біздің қазаққа әлі де өзекті мәселе қатарында. Мысалы, мен Фейсбуктен не себепті шықтым? Өйткені бос сөз көп, құр айғай көп, ұраншылдық басым. Ал Оғыз Доған болса — иә, оның да сөзі бар, ол да сөздің түбін түсіреді, бірақ ең бастысы оның сөзі жалаң емес, нақты іспен бекітілген. Мен қазақтың азаматтарынан осындай іс-әрекетті күтем. Фейсбукте менің қарнымды ашыратын нәрсе — осы сөзуарлық. Біреу ортаға «олай да бұлай...» өйтейік те бүйтейік...» деп ұрандаса, бәрі аттандап қосыла кетеді. Іс жүзінде біреуі де жоқ. Негізі біз көптеген мәселеде тер төгіп еңбек етуіміз қажет екенін көпшілігіміз түсіне бермейміз. Біз үшін басқа біреудің істегенін қалаймыз. Ал жақсы, сол «басқа біреу» пайда болды, — Оғыз Доған деген. Енді кеп оны жер-

ден алып, жерге салып табалаймыз. Осы әрекетімізді кім қалай түсіндіреді? Шынымен намысшыл адамдар Оғыз Доғаннан да асырып іс қылып, «ау, халайық, жалғыз Оғыз емес, біз де бармыз» деген сөзді айту керек қой... істеп болғаннан кейін, әрине..., істемей жатып емес...

— **Өз басым, сондай әрекет ете білген Оғызға риза болдым әрі таңғалдым... «Оның істегенін 27 жылда қайсымыз істедік?..» деп пост та жазып тастадым...**

— Мен де таңғаламын. Оғыз Доғанның «Казкомдағы» болсын, оған дейінгі болсын, әрекетін алып қарайық, ол қазақ тілі мәселесін көтерген кезде ешқандай қысылып-қымытырылуды білмейді. Неге? Бірінші жағдай — «Әйр Астанамен» болған мәселеде де осы мінезіне таңғалғанмын. Ол кезде оны танымаймын да... Екі жағдайда да мен баса назар аударған жағдай — ол адамда қандай да бір психологиялық қысылу жоқ. Оның батылдығының сыры неде? Өзім бұрыннан ойлап, саралап жүрген, мен үшін ақиқи нәрсе — Оғыз Доғанның батылдығының бір ғана себебі бар: ол — Осман империясының өкілі. Империялық психология оның қанында бар: империялық тәрбие алған, ешқашан ешкімге кеудесін бастырмаған империя өкілі. Империялық рухта тәрбиеленген түріктің ұрпағы. Ал біздің азаматтарымыз, өкінішке қарай, көптеген кедергілерге тап болған, бала кезінен бастап «орыс деген — күшті, орыс деген — ұлы, орыс — біздің үлкен ағамыз...», орыс тілін білмесең аштан қатасың... орыс — мәдениеттің ордасы... пәлен-пәштуан...» деп, орыстан қорқып өскен, орыстан қаймығып өскен, өзін орыстан төмен санап өскен, күні кешеге дейін бодан болған, орыстан қорқып, комплекске маталған елдің өкіліміз. Оның ішінде өзім де бармын. Қарапайым бір ғана мысал — ең алғаш 2009 жылдары Орал қаласында бүкіл қоғамдық көліктерді қазақшалаймын деп жалғыз өзім кірістім. Қарап отырсам, бөлен жылдық жоғары заңгерлік білімім бар, прокуратурада істеген тәжірибелі заңгермін, солай бола тұра, менің өзіме қазақ тілі үшін күресу оңай болған жоқ. Әртүрлі психологиялық-өкілшілік кедергілерге тап болдым. Ең алдымен қоғамдық көлікке отырып, қазақша қызмет көрсетпейтін үш-төрт факті тіркеуім керек болды. Сол үшін екі-үш қоғамдық маршрутты тандап алып, солардың қызметін тіркемек болдым. (Ол кезде әлеуметтік желі деген болған жоқ, болса да, кең тараған жоқ, мен ол кезде ешқандай желіде жоқ едім... телефонға түсіру деген болған жоқ...) Содан үстімде костюм, галстук... көлігімді бір аялдаманың жанындағы тұраққа қойдым да, бір автобуска міндім. Қарасам, кондуктор — бір дәу, жалпиган орыс әйел екен. Оның қазақша қызмет көрсетпейтіні айдан анық. Міне соған қазақшалап, «қазақша қызмет көрсетіңіз, әйтпесе мен төлемеймін» деп айту үшін үлкен күш қажет болды. Былайша айтқанда, екі тізем дірілдеп кетті. Ал анау әйел бақырып-шақырып жатыр... Айналып келгенде, артымда тұрған қазақтар маған айғайлады, «біздің уақытымызды алып жатырсың» деп. Сол кез-

де мен өз-өзімнен қысылып, іштей өте бір жайсыз күй кешіп, келесі аялдамадан түсіп қалғам. «Мен не істеп жүрмін?..» деп біраз есептеп отырдым. Со-сын есімді жиған соң, «заңгер басыммен мен заңды іс қыла алмасам, басқалар не істей алады? Кімге не деп өкпелейміз?..» деп, қайтадан қайратымды жиып алып, қайтадан автобуска мініп, мемлекеттік тілде қызмет көрсетуден бас тартқан автобустарды тіркеп, автопаркке сотқа дейінгі талап қойып, олар кінәсін мойындап, қазақтілді кондукторларды жұмысқа алып... қысқасы осындай жағдайлар болған. Сол кезде мен қалыптасып қалған қоғамдық дағдымен күрестің оңай емес екенін өз басымнан өткіздім, батыл әрекет етіп, дұрыс талап қойсақ, мақсатымызға жететінімізді де бар жандүниеммен сезіндім.

— **Яғни біз өз құқығымызды сауатты, заңды түрде талап ете алмаймыз ғой?**

— Көпке топырақ шашқым келмейді, әртүрлі әрекеттер жасап жүрген, өз құқығын заңды түрде талап етіп жүрген адамдар бар шығар, біз білмеуіміз мүмкін. Оғыз Доғанның әрекеті бізге осындай заңды құқығын жария түрде талап етсең оң нәтижеге қол жеткізетінін көрсетіп берді. «Жалғыздың үні шықпас» дегендей, әр-әр жерде бір-бірден қазақ тілінің құқығын талап ету бір басқа да, көпшілік болып үн қосу бір басқа. Яғни қазіргі таңда қазақтардың Оғыз Доғанды қолдап немесе оған қарсы шығып, екіге жарылып жатқанының себебі осы — көпшілігіміз дәл сол сияқты тірлік жасай алмайтынымызды білеміз, қолымыздан келмейтіні білеміз, орысқа барып, немесе орыстілді қазаққа барып қазақ тілінде сөйлеу біз үшін үлкен күш, тіпті, мүмкін емес екенін кейбіреулер ашық мойындады, міне осы жағдай оларға психологиялық жайсыздық тудырады. Екінші жағынан «жалған намысты» алға тартып, қалайда Оғыз Доғанның аяғынан шалуға тырысады. Ал шындығында Оғыз — сіз бен біздің «қотырымызды қасып беріп» отырған, біздің «жасырын» ауруымызды тауып, бетімізге шығарып беріп отырған, «емдеу» жолын көрсетіп беріп отырған адам. Дұрысында біз ол сияқты еріктілерді қолдауымыз керек. Біз немене, сол үшін оған ақша төлеп отырмыз ба? Оның сол әрекетінен қазаққа, мемлекетке, ел экономикасына зиян келіп жатыр ма? Не ол содан ақша тауып, шылқып бауды көздеп отыр ма? Я Оғыз Доғанның ісін өзіміз — әрқайсысымыз қылайық, я оған кедергі келтірмейік. Осы менің түпкілікті пікірім.

Шерхан Мұртазаның айтқаны бар: «Қазаққа ендігі қауіптісі шовинизм емес, нигилизм болмақ» деген. Біздің қоғамда бүгінгі таңда «ұлттық нигилизм» белен алып бара жатыр. Ол деген — ұлттың өзін өзі менсінбеуі, өзіне өзі сенбеуі, өзін өзі сыйламауы, өзін өзі жоққа шығару, өз ішінен белсеніп шыққан адамдардың аяғынан шалу. Ал бұндай қасиетсіздік жақсылыққа апармайды...

**Сұхбаттасқан
Сәуле ӘБЕДИНОВА**

«Ақжүніс» интернет журналы

■ КӨЗҚАРАС

Бүгінгі қазақтардың ежелгі Күн, Түрік, Шыңғыс қаған құрған алып империяның тікелей ұрпағы екендігін ұстанған дінінен де көреміз. Барлық ауызша, жазбаша деректер сонау Күн заманынан бері барлық түрік тілді тайпалардың Тәңірге (Күнге, Көкке) табынғанын айтады. Көктен кейін отбасының және балалардың қамқоршысы Ұмай ана киелі саналған. Бүгінгі біздің ұстанып жүрген ислам діні Қазақ еліне IX-X ғ.ғ. кең тарай бастады. Исламды қазақ даласында ең бірінші мемлекеттік дін етіп жариялаған Шыңғысханның арғы аталары Қарахандар әулеті болып табылады. Шыңғыс хан да, оның бүкіл әлемге патша болып таралған сан мыңдаған ұрпақтары да ислам дінін әр түрлі елдер мен ұлыстар арасына таратуда елеулі роль атқарды.

ШЫҢҒЫС ХАН ҚАҒАНАТЫ ҚАЙ ДІНДЕ БОЛДЫ?

Шыңғыс ханның өзі де жаны қысылып әділеттілік іздеген сәттерінде Көктегі Жаратушы Тәңірге жалбарынып, құрбандық шалып, мінежат етіп, Аллатағаладан тілек тілеген. Сол заманда жазылған «Мұңалдың құпия шежіресі» мен «Алтан Тобыш» бізге Шыңғысханның бірнеше рет, Меркіттер шабуыл жасап Бөртеңі олжа етіп алып кеткенде, елін қайта қайта шауып, атасын өлтірген Қытайға және керуенін тонап, елшілерін екі мәрте жазықсыз өлтірген Хорезмге (сартауыл еліне) жорық бастарда «мойнына бұршақ салып, Тәңірден тілек тілегенін» жеткізді. Бір кереметі Шыңғыс ханның тілектерінің бәрі қабыл болып, дегеніне жеткен. «Құпия шежіреде» Шыңғысханның тілегі былай беріледі:

«Пысықтықпен осы мен, Патша ағзам болғам жоқ. Жаратқан Тәңір жебеумен, Жұрт иесі болдым мен. Жасаған ием демеумен, Жойдым бөгде жауды мен. Алғырлықпен, сірә, мен Абзал қаған болғам жоқ. Аруақ-бабам қолдаумен, Халық иесі болдым мен. Қасиетті Тәңір қорғаумен, Қатал жауды жойдым мен», — деп сыйынады. («Мұңалдың құпия шежіресі». 87-бет). Өздеріңіз көріп отырғандай, Шыңғыс қаған тура біз сияқты «Ата-Бабаларымыздың аруағы қолдайды, Қасиетті Тәңір қорғайды» деп отыр.

Түсініктеме: Мойынға бұршақ салу.

А) Қазақтың ертеден келе жатқан ғұрпы, ырымы. Әулие-әнбиеге сыйынып, тілек тілеу.

Ә) Ертеде баласы жоқ адамдар немесе балаға зар болып жүрген адамдар мойнына көгеннің бұршағын салып Алла Тағаладан перзент сұрап жалбарынған, жылаған. Мойынға бұршақты бала тілегенде ғана салады.

Б) Ертеде баласы жоқ адамдар мойнына көгеннің бұршағын салып, Аллатағаладан перзент сұрап жылап, жалбарынған. Мойынға бұршақты бала тілегенде ғана салады, айналып он рет, сол жаққа, және оң жаққа.

Г) «Бұрынғы кезде басына қатты қайғы түскен адам тілек тілеп, мойнына тас бұршақ байлайтын әдет болған: қайғысы жойылғанда мойнына салғанын алады екен» («Қамбар батыр», Алматы. 1957, 112-бет). Толығырақ:

https://massaget.kz/mangilik-el/tup_tamyir/asyil_soz/34873/
Түрколог — ғалым Л.Гумилов «Егемен Қазақстан» газетінің 27.02.2000 жылғы санындағы «Көңілде жүрген көп ойлар» атты еңбегінде «Қазақтар бір мәмілеге келе алмай өзара қырқысқанда «Сендерді Шыңғыстың аруағына тапсырдым! Шыңғыстың аруағы атады!» дегенде, барлығы да жым болып, бір тудың астына жиналып, ынтымаққа келеді екен» деп жазды.

«Жалпы, Шыңғысхан дін адамдарына ерекше құрметпен қараған. «Ұлы Яса (Жасак. М.К.) үрім-бұтағы, сол сияқты Құран оқушы хафиздер және фақиһтер, емшілер, ғұлама ғалымдар, дәруіш-кезбелер, азаншылар мемлекетке алым-салық төлемеген. Сондай-ақ, діни бірлестіктердің меншігіндегі уақытқы жерлер де салықтан босатылған».

Толығырақ: <http://kazislam.kz/qazaqstandagy-islam/ishki-kategoriyalar/aza-standa-y-islam-tarikhy/item/13626-shy-ys-khan-m-sylman-ba>

Бұл жерде арнайы атап өтетін жағдай, Шыңғыс қаған ешбір елдің дініне қысымшылық жасамаған. Ол жайлы бүкіл әлем елдерінің тарихшылары жазған.

Шыңғыс ханды өзінен кейінгі ұрпақтары да асқан әулие деп мойындаумен өтті. Немересі Мөңке хан Рубрукке «Аспанда — бір жаратушы, жерде бір билеуші болуы — Мәңгілік Тәңір қалауы; Тәмучин — Тәңірі перзенті, оны Темір (Ер Дәуіт) қорғайды» деп хат жазып, қолына ұстатқан.

Түсініктеме: Ер Дәуіт (Еуропалықтарша Давид) темірші — ұсталардың пірі, он сегіз мың ғаламды

билеген әйгілі Сүлеймен (Еуропалықтарша Соломон) патшаның әкесі. Алладан түскендігі бүкіл әлем елдерінің ғұлама-ғалымдарымен толықтай мойындалған төрт кітаптың (Торат (Таурат), Забур, Інжіл, Құран) екіншісі «Забур жырлары» осы Дәуіт пайғамбарға түскен. «Забур жырлары» тап-таза қазақтың Ана тілінде жазылған. Сен

бей жатсаңыздар, тауып алып оқып көріңіздер. Мәтіні ин-тернетте де бар.

«1206 жылы Шыңғыс хан мемлекетінің ел таңбасында «Көкте Тәңір, жерде қаған бар. Әлем иесінің таңба мөрі» деп жазылған (Эренжен Хара-Даван, Чиргис — хаан как полководец и его наследие. Алматы 1991, 19 бет).

«1. Шыңғыс қағанның тегі. Тәңір бақытты етіп жаратқан Бөрте Бөрі зайыбы Марал сұлумен бірге талай теңіз-дарияны кешіп келіп, Онын өзени бас алған Бұрханқалдұн тауын тұрақ еткен кезде, Батшаған деген бір ұл туады» (26 бет). Сонда Бөрте Бөрі дегеніміз, Алшын-Көкбөрінің ұрпағы Бөрте деген мағына да қолданылған. Бөрте өз аты Бөрі тегі болып табылады. Ал «талай теңіз-дарияны кешіп келіп» дегенінен, олардың ол жерге Каспий-Арал өңірінен қоныс аударып барғанын да бағамдауға болады.

Қазіргі Моңғолия жерінде «Қазақтың Тәңір тауы», Байұлы, Кентау атты таулар, Байұлының кара даласы атты дала, Керілген атты өзен мен Қазақ көлі және «Найманның кіндік көлі» атты көл бар. Осы атаудың өзі сөз түсінген адамға көп заттарды аңғартса керек. Ата-бабаларымыз тау мен көлге кіндік жұрттың атын қойған. Бұл деген сөз, сол кездегі Алтай өңірі, Мұңал даласын мекендеген барлық тайпалар, дәл қазіргі қазақ жеріндегі қазақ тайпалары сияқты, қазақ тайпалары деп аталғандығын білдіреді. Сонда Шыңғыс хан құрған алып мемлекет те Қазақ мемлекеті болып шығады.

(Жалғасы бар)

**Мұхамбеткәрім
ҚОЖЫРБАЙҰЛЫ,
Маңғыстау**

Сколько дней нахожусь в особом состоянии! Не думал, что одно мероприятие может на меня так сильно повлиять. Занимаясь общественной деятельностью, я часто участвую в разных форумах и фестивалях, конференциях и съездах, объезжаю в год по несколько раз все регионы и как-то привык к однообразию. В большинстве из них есть одна общая черта – есть организатор, официальное приглашение, программа, график выступлений. Отработан отъезд-приезд, гостиница, иногда сопровождение...

ЭТНОФЕСТИВАЛЬ УДАЛСЯ!

Да и сценарии во многом похожи. И еще есть какая-то предопределенность. Чаще всего, дежурные слова, ожидаемые оценки, напряженность организаторов. А иногда и нескрываемая радость, что гости, наконец, уезжают. Да и ты быстро забываешь повторяющиеся события и официальные лица.

Приглашение на первый этно-

2000 добровольных участников не пришлось уговаривать.

Все готовились сами и ехали на равных. Каждый прорабатывал свой путь и решал сам свои организационные вопросы.

И еще заранее определились, чтобы фестиваль стал основой для развития местного туризма, надо дать возможность местному населению самим встретить гостей. Ведь мы сами очень часто ставим под сомнение развитие этой от-

ФЕСТИВАЛЬ СОВРЕМЕННЫХ КОЧЕВНИКОВ – «КӨКМАЙСА-2018»!

фестиваль «Көкмайса-2018» (6-9 мая) было необычным. Увидел в Фейсбуке пост Маргулана Сейсембай, заинтересовался, зарегистрировался на всякий случай. Включили в ватсап группу. И все...

Дальше все пошло неожиданно. Никто не напоминал контрольными звонками, не настаивал, не спрашивал и не предлагал. Как я понял, это идея не одного человека и не одной группы. Это была инициатива многих.

Концептуальная идея – развивать внутренний туризм. Основан на интересе изучить свою национальную культуру, свои обычаи и традиции, познать свою природу, насладиться ее красотой, почувствовать воздух степей, запах свежей травы, побывать в образе своих предков кочевников, поесть свои национальные блюда, облачиться в одеяния легендарных батыров, оседлать наших скакунов, провести ночи в настоящей юрте и засыпать, смотря через шанырак в звездное небо....

Кого бы это не заинтересовало? Меня сразу. Давно мечтал так. Поэтому никого из более чем

расли только потому, что якобы нет инфраструктуры. Хотя на самом деле у регионов есть большой потенциал. Главное, не требовать от них современной привычной городской инфраструктуры, а, наоборот, максимально аутентичной к традиционному кочевому быту казахов. Поэтому попросили приготовить юрты, теплую и чистую постель, национальные блюда из натуральных продуктов.

Малый бизнес стал готовиться. Для них такой большой поток туристов был непривычен. Спасибо акиму района, нашему другу, известному акыну Ануару.

Концепция фестиваля для приезжающих была простой и рациональной – хочешь участвовать, приложи свои усилия, чтобы все прошло интересно, найди попутчиков, с кем вместе ехать. Приготовь снаряжение, возьми с собой одежду, хороших друзей и отличное настроение.

ТАК ВСЕ И СЛУЧИЛОСЬ

В программе были концерты и театральные постановки, скачки, битва мужчин на конях – аударыспак, редкая, но зрелищная борьба среди женщин, вечер бардовской песни. Нам показали, как готовят блюда, доят кобыл, делают кумыс, жарят баурсаки. Мы увидели, как собирают и разбирают юрты, как отливают украшения и наконечники стрел из метала, как куют оружие. Мы могли купить поделки мастеров-шеберов, национальную одежду.

Каждая юрта была одновре-

менно и музеем, и комнатой для переговоров, и гостиницей, и рестораном.

Мы совершали конные прогулки, катались на качелях алтыбакан, пели национальные песни, поднялись высоко в горы.

И самое главное, мы общались, без старших и младших, без начальников и подчиненных, без левых и правых...

Очень рад был встретить там Жанию Аубакирову, Мухтара Тайжана, Асылбека Кожахметова, Ажар Джандосову и многих других.

Было много новых знакомств, особенно интересно, когда, просыпаясь утром в юрте, видишь спящих рядом известных ученых, артистов, бизнесменов вперемешку с местными активистами и организаторами. Неформальное обстановка и не придумаешь.

ПОЧЕМУ ГОРА НАЗЫВАЕТСЯ ЕДЫГЕ!

Во 2 день было запланировано восхождение на гору Едыге. В горах Ылытау это самая большая высота – около 1200 метров.

Поначалу я не планировал подъем, хотел пообщаться с местными предпринимателями. Но когда узнал, что в группе Жания Аубакирова, Гаухар Мурзабекова, Ажар Джандосова, решил не упускать этой возможности. Ведь очень важно – с кем идешь в горы.

Пока поднимались, изучали историю. Выполнивший роль одновременно проводника, тренера и экскурсовода-историка Маргулан Сейсембай рассказал, почему эту гору назвали Едыге. Как и все вокруг Ылытау пронизано нашей

историей. Не зря именно эти места являлись исторически местом объединения всех казахов. Здесь же располагалась Ханская Орда. Кстати, это конкретный участок, где есть останки застроек, расположенные в десятке километров от места нашего лагеря. Так вот, Едыге был великий бий, возглавлявший ханство. Очень справедливый и много сделавший для народа. Так вот, в борьбе за власть он убил своего бывшего соратника Токтамыша. Потом дети погибшего в отместку убили самого Едыге.

Народ из уважения к великому правителю похоронил его на самой высокой вершине.

Под впечатлением от услышанного и увиденного мы и поднялись на гору. Все восхождение и спуск заняло около 4 часов. Величественный вид с горы Едыге наполнял сердце гордостью, что ты имеешь отношение к этой древней истории. Конечно, устали. Но эта усталость была приятной.

Не мы покорили высоту, гора Едыге покорила нас своим величием! Постигать легенды и были родного края, непосредственно находясь рядом с этими историческими местами, намного понятнее и интереснее, чем читать в учебниках.

А сколько еще тайн хранит эта земля, называемая в народе Ылт Ұясы Ылытау! Вы еще не были здесь? А зря.

ДАВАЙТЕ ДРУЖИТЬ ЮРТАМИ!

Какой же казах не любит хороший национальный дастрахан! И не только из-за гастрономических пристрастий. Очень важна

эта атмосфера: сидеть вокруг круглого стола и есть руками из общего блюда. Все смотрят друг другу в глаза, ведут общий степенный разговор, вместе начинают трапезу и вместе заканчивают. Это больше как средства коммуникации и доверительного общения. Особенное удовольствие, когда это происходит в настоящей юрте, в открытой степи, когда из-под ковра на стене завывает весенний ветерок, а через объединяющий нас шанырак видно голубое чистое небо.

Замедляется время, нет суеты, различий чинов и званий, финансового положения и статуса. Нас отвлекали от разговора только звуки домбры и народные песни.

Кстати, и спали мы рядом в соседних юртах.

Опытные туристы быстро устроились. Мы возились подольше. Я подбирал себе самый теплый спальный мешок!

Правда, с непривычки все равно было холодно – чего уж приукрашивать. Но когда утром открывали двери и мы увидели через них солнечное утро, зелень травы и кипящие самовары, все ночные хлопоты забылись!

Приятно было увидеть, как все гости во главе с Жанией Аубакировой с утра пошли собирать мусор, оставшийся от вечерних и ночных мероприятий.

Кстати, все расходы несли сами участники фестиваля. Во всех юртах дастраханы накрывались, было трехразовое питание по 5 тысяч тенге с каждого. Ни один бюджетный тенге не потрачен. Скорее всего, наоборот, местный бизнес заработал и, на верное, заплатили налоги.

Особенно мне запомнилось, как мы вечером поднялись в горы на верховую прогулку с группой молодых предпринимателей и вместе смотрели, сидя верхом на конях, на заходящее солнце, оттеняющим красным светом величественные горы Ылытау.

Не хотелось уезжать. У всех зашкаливали эмоции.

Радость от общения, от красоты природы, от чистой энергии солнца, ветра и земли, и бесконечная гордость за то, что ты родился и вырос на этой земле.

Решили, чтобы этот фестиваль стал ежегодным. Ведь очень много людей, кто хотел бы поучаствовать, но не знал или не смог прийти.

Было предложено создать Общественный организационный комитет будущего фестиваля. Ведь это нужно не кому-нибудь, а для нас самих и наших детей.

Ведь очень много казахстанцев, которые по несколько раз были в Турции, Таиланде, Европе и Америке, восторгаются Японией и Тибетом, знают многое про Африку и Австралию, но ни разу не были на священной для каждого казахстанца земле Ылытау!

На следующий год повезу семью и особенно хочу все показать своим внукам Жание и Алдияру.

Спасибо всем местным жителям за гостеприимство, почет и уважение к гостям.

Особая благодарность вдохновителю проекта Маргулану Сейсембай. Если бы не его энергия, первый фестиваль бы не состоялся.

Ну а дальше все зависит от нас!

До встречи Ылытау. До встречи «Көкмайса-2019»!

СТАНЕТ ЛИ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК ДОМИНИРУЮЩИМ В СТРАНЕ?

Расширение сферы применения казахского языка происходит очень медленно. Многие эксперты объясняют это нежеланием значительной части казахстанцев изучать его, поскольку он все еще недостаточно конкурентоспособен и соответственно слабо востребован. Можно ли изменить ситуацию? И вообще, насколько реально сделать казахский язык конкурентоспособным? Этой теме мы решили посвятить наш очередной экспертный опрос.

Канат ТАСИБЕКОВ,
автор бестселлера «Ситуативный казахский»:

«ГЛАВНОЕ - ПОВЕРИТЬ В РОДНОЙ ЯЗЫК»

— Абсолютно не сомневаюсь в том, что казахский язык станет в Казахстане доминирующим. Другого пути нет. Общеизвестно, что когда теряется язык, теряется само государство, теряется нация...

Думаю, на активное его продвижение сейчас влияют три фактора. Во-первых, высокая рождаемость в казахоязычных семьях. Во-вторых, возвращение казахов из-за границы — Монголии, Китая, Узбекистана... И, в-третьих, рост количества казахских школ и детских садов.

Другое дело — скорость этого процесса. Есть хорошее английское выражение «Step by Step», то есть шаг за шагом. Считаю, что в нашем случае важны именно последовательность и терпение. Как девять женщин не могут родить ребёнка за один месяц, точно так же невозможно заставить все население страны заговорить на казахском за короткий период времени. Этот процесс может растянуться на долгие годы.

Вспомните Англию 12-го века или Россию 19-го века, когда вся элита предпочитала общаться на французском. Как писал по этому поводу Александр Пушкин, «Татьяна выражалась с трудом на языке своем родном»... Этим великим империям потребовалось очень много времени, чтобы вернуться к своему родному языку.

А сколько лет понадобится Казахстану? Трудно сказать. Лично я крайне неудовлетворен нынешними темпами развития казахского языка. Наверное, должно смениться поколение тех, кто родился в Советском Союзе. Ведь для большинства из них русский — основной язык общения, и, как ни крути, они оказывают огромное влияние на свое окружение — детей, близких, коллег... Но в этом случае придется ждать очень долго.

Решение проблемы я вижу в следующем. Сначала на казахском языке должны заговорить сами казахи, причем все без исключения, включая тех, кто вышел из «советской шинели». Поскольку титульная нация в Казахстане составляет большинство, она начнет создавать нужную языковую среду, которая автоматически затянет представителей остальных этносов. К примеру, в Эстонии все граждане говорят на эстонском, и даже местные русские знают свой родной язык гораздо хуже, чем эстонский.

Причем работу эту нужно вести адресно и очень деликатно. Во-первых, на активное изучение казахского языка нужно мотиви-

ровать взрослых русскоязычных казахов. Понятно, что принуждением и обвинениями в манкуртстве и предательстве мы ничего не добьемся. Как правило, эта группа наших сограждан отличается самодостаточностью и не приемлет диктата. В их отношении необходима очень взвешенная и грамотная пропагандистская работа, которая должна заинтересовывать, пробуждать любовь и интерес к родному языку.

Во-вторых, надо работать с женской частью населения. Какие бы умные вещи ни говорили мужчины, пока женщины не поверят в их слова, ничего с места не двинется. Потому как именно женщины воспитывают наших детей, создают атмосферу в семьях и вообще задают основные тренды в нашем обществе. И неважно, кто это — тетя Гуля с базара, городская модница или обычная домохозяйка: пока они сами не заговорят на казахском языке, их дети не будут его знать. То есть нужно, чтобы женщины поверили в казахский язык, осознали его необходимость.

Поймите, творец языка — это сам народ. Новые слова и выражения должны рождаться не в рамках какой-то терминологической комиссии, а внутри народа. Сейчас казахский язык живет, главным образом, в сферах искусства, литературы, но постепенно он будет проникать в сферу технологий, науки и т.д.

Глубоко убежден, что никакие поощрения, карьерные перспективы, законы и программы не возымеют эффекта, пока человек сам не захочет овладеть родным языком. Это я знаю на своем опыте. Лично я начал изучать казахский в 50 лет, а сейчас уже свободно говорю и даже пишу книги на нем. И могу вас заверить, что это вполне достижимо. А еще это очень увлекательно, поскольку открывает новый мир — мир наших предков. Я стал другому смотреть концерты, фильмы, театральные постановки на казахском языке, слушать айтысы, читать казахские произведения. И это здорово! Очень сожалею, что так долго казахский мир проходил мимо меня.

Земфира ЕРЖАН,
главный редактор kieli7su.kz:

«ЯЗЫК — ДОСТОЯНИЕ СВОБОДНЫХ ЛЮДЕЙ»

— Известно, что конкурентоспособность казахского языка в настоящее время обеспечена политически и законодательно. Однако де-факто степень распространения казахского языка все еще не соответствует его высокому государственному статусу.

Если говорить о причинах такой ситуации, то я сразу ис-

ключила бы из этого списка как не имеющие прямого отношения к теме обсуждения все вопросы, которые касаются лингвистической структуры казахского языка («оценку» его возможностей в описании современных технических реалий, проблемы перевода терминов и путей создания новых лексических единиц). Я считаю, что любой язык — это совершенный инструмент, жизнеспособность и функциональность которого полностью зависят от воли его носителей. С этой точки зрения, не существует языков более или, напротив, менее удобных, приспособленных, точных, и т.д., что могло бы, при их сравнении, подтвердить или опровергнуть их конкурентоспособность. Единственное условие успешности того или иного языка — это коллективная воля его носителей, которые пользуются им и познают посредством него жизнь, мир.

Так что вся ответственность за состояние и конкурентоспособность языка лежит на государстве и его гражданах. Конкурентоспособность языка — показатель в том числе стабильности общества, что особенно актуально в случаях, когда речь идет о странах, получивших независимость в не столь отдаленной исторической перспективе.

Рассмотрим ряд очевидных социальных причин, приведших к тому, что конкурентные позиции казахского языка все еще недостаточно сильные.

Приходится констатировать, что сама система продвижения государственной языковой политики, нацеленная на поддержку государственного языка, не отвечает современным потребностям. Она не выходит за рамки принятых еще на заре независимости чиновничье-бюрократических программ, сформировалась как «вещь в себе», а потому не может реагировать и сколько-нибудь эффективно воздействовать на конкретные проблемы, возникающие в поле функционирования языка. В качестве примера сошлюсь хотя бы на неискоренимую безграмотность визуальной информации и теле- и радиорекламы на казахском.

Помимо открытия школ с

казахским языком обучения и перевода на казахский язык того или иного массива литературы и циркуляров, важна также ежедневная и кропотливая работа по созданию языковой среды, предполагающая креативность, массовость вовлечения населения в проекты, популяризирующие язык, и «адресная» обращенность к каждому гражданину страны. Такими качествами отечественная языковая политика, к сожалению, не обладает.

Неудивительно, что в последнее время в отечественных СМИ все чаще стали появляться материалы, характеризующиеся национальным нигилизмом. Их авторы, будучи этническими казахами, нелестно высказываются о казахском языке, казахской традиционной и современной культуре. Они словно и по сей день продолжают жить в СССР — стране, в которой на протяжении семи десятилетий проводилась последовательная ассимиляторская политика.

В этом и состоит известная парадоксальность языковой ситуации в Казахстане. На фоне открыто демонстрируемого некоторыми казахами национального нигилизма носителями и популяризаторами казахского языка в стране нередко становятся представители других этносов, понимающие важность поддержки национального языка для независимого государства.

Так что второй важной причиной, препятствующей развитию казахского языка в наши дни, является неспособность определенной части этнических казахов (которые должны были стать главной социальной основой возрождения языка) преодолеть в себе сформировавшиеся в предыдущий исторический период комплексы, в число которых входит отказ от права пользоваться родным языком.

Думаю, что до тех пор, пока в общественном сознании не будут преодолены такие колониальные комплексы, — до тех пор мнение о якобы неконкурентоспособности казахского языка будут иметь хождение и даже поддерживаться. Язык — достояние свободных людей.

Серик БЕЛЫГБАЙ,
политолог:

«ЕСЛИ ОНИ «ВПУСТЯТ» КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК, ТО ПОТЕРЯЮТ ВСЕ»

— Казахский язык достаточно развит, чтобы стать главным или даже единственным языком в Казахстане. Но этого не происходит. Почему?

На мой взгляд, причина кроется, по большей части, в наследии советского периода. И это не просто вопрос достаточности или недостаточности казахских школ. Как мы видим, сейчас именно в них учится большинство детей, но ситуация принципиальным образом не меняется.

Все дело в том, что язык — это вопрос политический. А если быть точнее, это вопрос власти...

Можно все перевести на казахский язык, в том числе весь документооборот в государственных органах, можно добиться того, чтобы главные СМИ страны создавали контент только на казахском языке. Это легко, надо лишь заменить тех, кто не знает казахского языка, на казахоязычных.

Но есть обширный слой политической, экономической, медийной элиты, сформировавшейся еще в советское время. В массе своей эта группа — русскоязычная, хотя большинство в ней составляют этнические казахи. При этом она воспроизводится, дети занимают места родителей. Речь идет, как правило, о владельцах предприятий, СМИ, высокооплачиваемых менеджерах, руководителей госорганов и т.д. В стране, где доступ к власти, связям и ресурсам автоматически означает экономический успех, эта группа живет лучше других. И для нее казахизация означает потерю всего, что она имеет.

То есть процесс расширения сферы применения казахского языка натывается на сопротивление именно представителей этой группы. Если они «впустят» казахский язык, то потеряют фактически все. Разумеется, это не единственный фактор, но, на мой взгляд, главный.

Сауле ИСАБАЕВА
samonitor.kz (в сокращении)

РЕСЕЙДІҢ ГРАНТТАРЫ ҚАНДАЙ БАТПАН ҚҰЙРЫҚ?

«Организатором выступило общественное объединение Славянский культурный центр, но из руководства школы и отдела образования там никого не было».

Жақында ғана ресейлік білім гранттарына қатысты арнайы постымды жасағанмын, өкінішке орай, біздегі БАҚ тек тапсырыс түссе ғана қимылдай кетеді, ал бұл расымен немқұрайлы қарайтын мәселе емес.

Ресей неге қазақ жастарына 10 мың грант бөліп жатыр? Мысалы, Түркия шет елдік азаматтарға өз елінде оқыту үшін 100 000 грант бөледі. Оқып келгенімен, сол жақта қалғаны қаншама!

Ресейдің әлгі грантының 6000-ы бакалавр, 4000-ы магистратура мен докторантураға. Бұл сонда қандай батпан құйрық? Не себептен ресейлік білік қазақстандық жастарды оқытуға құштарлығы артып қалды?

Ресейлік білім сапасына қатысты айтар мәселе басқа, десе де білім миграциясына он мыңдап бөлінген мырзалықтың астарында не жатыр?!

Кезінде еліміз Ауғанстан жастарына 1000 грантты бөліп оқытты. Бұл халықаралық білім саласындағы қайырымдылық мақсатында жүрген. Дегенмен, көп ауған жастары келіп, оқып елдеріне қайтып жатыр.

Бұдан бұрын наурыздың басында Елбасының бес әлеуметтік бастамасында 20 мың қосымша грант бөлінетіні туралы айтылды. Бұл да орынды бағыт, әсіресе отандық жоғары оқу орындары үшін отандық біліммен сусындау үшін, керек десек, осы ретте, білім арқылы көрші елдің пиғылына мән бере кеткен жөн. Оларға не жорық?

Әрине, бұл аймақтардағы абитуриенттерді алаңдатпай Ресейде оқуға мүмкіндік алады, ал әрі-қарай қалай болмақ? Ресей гранты бұл – Ресей тәрбиесі, білімі, тілі деп қабылдауымыз керек. Мейлі, халықаралық ынтымақтастық бағыттағы келісім құжаттарында болса да, олай жастарымызға арнайы білім беріп тәрбиелемей-ақ қойсын, ол келешекке қауіпті әрекет.

Егер біз ақпараттық саясатта ресейлік бұқаралық ақпарат құралдарына азды-кем шектеу қойсақ, білім саласында да шектеуді енгізсек аздық етпейді, бұл жерде болашақ ұрпақтың потенциалдық қамын ойлауымыз керек.

Онсыз да қазақыландыра алмай отырған аймақтар мен орыс тілді ағайындылар қуана-қуана

кетуіне мүмкіндік беріп отыр. Әсіресе, өз балаларын жіберіп, сол жақта қалуларына жол ашылады.

Бәстесек те болады, жазда ресейлік консулдықта тапсырушылардың саны он мыңдап тұрса, қауіптің көзін сонда көретін боламыз.

Жалпы, кеткен жастан ертеңгі күні қайыр болса игі. Қайыр болмаса, көршінің саясатына бауыры бұрып шықпасына ешкім де кепілдік бермейді. Өз басым сақтана қарар едім.

Ия, Абайдың өзі «орыстың ғылымы – өнері дүниенің кілті, оны білгенге дүние арзанға түседі» десе де, ол заманда Пушкин мен Толстойдың ғасыры бұл өркениет жолындағы даму ғасыры еді ғой. Бірақ, біздің келешегімізге орыстың қазіргі білімі, идеологиясы керек пе? Меніңше, Елбасы соңғы пікірлерінде Финляндияның білімінен тәжірибесін алуды ұсынған. Финляндияның грантты болса қуанар едік, бірақ Ресейдің грантына жеті рет өлшеп бір рет кесіп қарау керек деп түсінемін.

Дегенмен, тыныш жатпайтын одақтас достарымыз, күні кеше Павлодардағы мектептерде өздерінің жоғары оқу орындарына түсіру үшін арнайы олимпиадаларын жүргізді. Жергілікті білік бұған бірден реакция көрсетіп, зансыздық деп тапты. Сөйтсе, Новосибирьден келген ЖОО өкілдері шекарадан қонақ ретінде өтіп, еліміздің білім мекемелерінде өздерінің насихаттық жұмыстарын жүргізіпті. Айтпақшы, ресейліктердің бұл алғашқы әрекеті емес, олар жылда емін-еркін шекарадан кіріп-шығып, Ресей Федерациясының біліміне жастарымызды үгіттеп шақырып жүрген. Бұны қалай түсінуге болады?

Дәл осы оқиғада ең қызығы елімізде құрылған «Славян мәдени орталығы» Қоғамдық бірлестігінің тікелей ұйымдастыру әрекеті ерекше көңіл аудартады. Бұлар кімдер сонда, Қазақстанның азаматтары неге өзге елдің саясатындағы білімнің үгітін ұйымдастырады. Олардың іс-әрекеттері қаншалықты еліміздің ұлттық

қауіпсіздігіне сәйкес келеді? Осыны анықтау керек сияқты.

Бәлкім, шет елден қаржы алып, еліміздің жастарын сол жаққа әбден насихаттап жіберетін пунктсіз ма? Күмәнді сұрақтар көп. Өйткені, осы ұйым Қазақстанның ішкі ұлтаралық мақсаттағы диаспоралардың мәдени дамуына әрекет ететін ұйым болмауы керек емес пе еді?! Ендеше айдын күнінің аманында, бұларға не жорық!

Есімізде болса, өткен жылдың қазан айында Ресейдің Сочи қаласында Дүниежүзілік жастар форумы өтті. Сонда ресейлік ұйымдастырушылар Путиннің екі рет қатысатын он мыңдық жиналысына арнайы маусым айында тіркелімге сайт ашып, елімізде біраз қатысушыларды еркін қабылдап шақыртты. Бұны да жоғары да аталған мәдени орталықтың өкілдері насихат жұмыстарын жүргізіп, көп жастарды тартқан екен, сол кезде де шаңырақ иелерінен, ресми мекемелердің арнайы рұқсатын алмай қимылдапты-мыс.

Жалпы осындай әрекеттері құдды бір шпиондық-диверсиялық ұйымның кейпін танытады. Неге олар өзге елдің саясатын рұқсатсыз елімізде жүргізеді? Жүргізсе деген жүргізбейтіні анық. Яғни, қаржы да бөлінетініне ешкім кепілдік бермейді.

Сол себепті, осындай сыртқы күштің саясатын астыртын ұйымдарды қатаң бақылауға алу керек. Өйткені олардың тірлігі ұлттық қауіпсіздікке әсер етеді. Бүгін болмаса да, жоспарлы түрде келешекке бағытталған болып шығып жүрмесін деп тілейік. Білім де мақсатына қарай қолданса атом бомбасынан да қауіпті құрал. Ал оған ақырындап тықылдап тұрған сағат тілін қосылып кеткеніне мән бермесек, бүгінгі күнге зар болып қалуымыз ықтимал.

Өйткені, қай ел болмасын, көрші еліне жасаған мысқал да болса қамқорлығы мен қайырымдылығының астарында жеке мүддесінің тұратындығын ұмытпайық. Кез-келген дүниеге есі дұрыс тарап қаржысын да, ресурсын да бөлмейді. Бөлген жағдайда әліптің артын күтпей, қарсы әрекеттенуіміз керек, өйткені таразы басында келешек ұрпағымыздың тағдыры тұр.

Мақсат ЖАҚАУ,
саясаттанушы

■ ДҮНИЕ-КЕРУЕН

Шардараның шалқыған шаттығы еді

Оңтүстік Қазақстан облысы, Шардара ауданының мәдениет саласының өркендеуіне елеулі үлес қосқан жыршы-термеші Тілеубаев Жақсыбай Нышанұлы 48 жасқа қараған шағында дүниеден озды.

Тілеубаев Жақсыбай Нышанұлы 1971 жылы 10 наурызда Киров ауданы, Мақталы ауылында дүниеге келген. Отбасымен бірге 1975 жылы Шардара ауданы, Ұзын ата ауылына көшіп келіп, бүгінгі күнге дейін осы өңірде өнер және мәдениет саласында қызмет етті.

Еңбек жолы 1988 жылы Шардара ауданындағы «Комсомол» ауылдық «Мәдениет үйінде» көркемдік жетекші болып бастаған Жақсыбай осы ауылда 2006 жылдың қыркүйегіне дейін қазақта сирек кездесетін табиғи дауысымен халық әндерін, термелерді, мағынасы терең жоғары тембрдегі әндерді орындап «халықтың еркесі» бола білді. 2006 жылдың 1 қыркүйегінен бастап өмірінің соңына дейін №16 колледжде көркемдік жетекші қызметін атқарды.

Жақсыбай Нышанұлы ауданның, облыстың өнер және мәдениет саласының өркендеуіне өзіндік үлесін қосқан атып азамат. Халық термелерін қасиетті баянымен Нартайдың әуеніне салып қазақтың кең даласында қалыптата әндеткен біртуар әнші еді.

Ж.Тілеубаев колледжде бірнеше буын жас әншілерді тәрбиелеген, жаңа жұлдыздарды жаға білген білгір маман болды. Колледждің мәдени іс-шараларының жоғары деңгейде өткізілуі, сонымен бірге облыстық, республикалық деңгейде өткізілген байқаулардан жеңіп алған Бас жүлделері мен жүлделі орындары Жақанның үлкен жауапкершілігі, біліктілігі мен ізденімпаздығының нәтижесі десек артық айтқандық болмас. Студенттер үшін өз қаржысына студия ашып, көптеген жас таланттарға осы студиядан өнер жолына жолдама әперді.

Ж.Тілеубаев осындай еселі еңбегінің нәтижесінде облыстық Білім басқармасының Құрмет грамотасымен, «Нұр Отан» партиясы ОҚО филиалы төрағасының Алғыс хатымен, Шардара ауданы әкімінің және аудандық мәслихат хатшысының Алғыс хаттарымен марапатталған.

Жақсыбай үлкенге іні, кішіге аға, сыйлас бауыр бола білген, дос-жолдастықты қадірлей білген абзал азамат еді. Адам баласына қатты сөзі жоқ, өзі қандай ірі болса жүрегі де сондай кең, дархандығы мен азаматтығы жоғары тұлға еді. Жақсыбайдың жарқын бейнесі жадымызда мәңгілік сақталады.

Достары мен әріптестері

Өнердің өр жайлауы көшті белден

Жақсылар мен жампоздар арасында, Жандар аз ба шығатын дара шыңға? Көп жайсаңнан қапыда көз жаздырып, Жалған болып, дүние, барасың ба?

Өмір сазы тоқтар ма өксігенмен, Өнер сүйген сырласып бес күн елмен. Ән-Жақсыбай өмірден озды ма екен? Өнердің өр жайлауы көшті белден.

Шардараның шалқыған шаттығы еді, Сияқтанып әндері ақ тілегі. Хас жүйрік-қос жүйрік боп келе жатқан, Өлкеміздің дәл мұндай жоқ түлегі.

Ақ баянның ақтарып саз сандығын, Оянбайды ол айтсам да, жазсам бүгін. Дүние – сарай тағынан кетті алыстап, Жалғанның мекен етіп аз хандығын.

Ән-байтақтың мұнайып беткей бозы, Қос шуақсыз қалайша көктейді өзі? Хан-домбыра қалқайып қалды ма екен, Қыстығып ән нәсерін төкпей де өзі?!

Қалды әуені ән сүйген жүректерде, Баян сезім жүректі бір өпкенде. Есіміңді еске алып сағынғаннан, Өзінді іздеп шығармыз жібек белге.

Ажар СЛАМОВА
Шардара қаласы
Оңтүстік Қазақстан облысы

■ СПОРТ

Қанат Исламның кіммен жұдырықтасатыны белгілі болды

Бірінші орта салмақта бақ сынайтын қазақстандық кәсіпқой боксшы Қанат Исламның қашан және кіммен жұдырықтасатыны белгілі болды.

Отандасымыз 14 тамызда жапон боксшысы Йошихиро Камегаимен (27-4-2, 24 КО) жұдырықтаспақ. Жекпе-жек АҚШ-тың Калифорния штатында өтеді. Алайда, кездесудің нақты қай аренада болатыны әзірге белгісіз.

Йошихиро Камегаи кәсіпқой бокста 33 жекпе-жек өткізген. 27 рет жеңіске жеткен. 24 қарсыласын нокаутпен ұтқан. 4 рет жеңіліп, 2 рет қарсыласымен тең түскен. Ал Қанат Ислам осыған дейін 25

жекпе-жек өткізіп барлығында жеңіске жеткен. Оның 20-сын нокаутпен ұтқан болатын.

Айта кетейік, Қанат Ислам ақпан айында танымал менеджер Эгис Климаспен келісімге келіп, АҚШ-тағы жаттығуын бастаған еді. Ол соңғы кездесуін 2017 жылдың 9 қыркүйегінде Астана қаласында өткізіп, канадалық Брэндон Кукты (18-1, 11 КО) тоғызыншы раундта техникалық нокаутпен жеңген еді. Осылайша отандасымыз WBO NABO және WBA Inter-Continental чемпиондық белбеулерін сақтап қалған.

qazaquni.kz

«Канелоның» промоутері Головкин туралы не дейді?

Мексикалық боксшы Сауль Альварестің (49-1-2, 34 КО) промоутері Оскар де ла Хойя Геннадий Головкинмен (38-0-1, 34 КО) қыркүйекте өтуі тиіс рематч туралы пікір білдірді.

«Мен бұл істі аяғына дейін апара аламыз деген ойдамын. Головкиннің командасы «Канелоға» біршама кербездене қарайды. Бірақ әркімнің өз келіссөз жүргізу тәсілі бар. Ал менің бүгінгі калыптасқан жағдайға көңілім толады. Әрине, әзірге нақты мерзімді белгілеген жоқпыз. Бірақ оның жақын күндерде белгілі болатыны сөзсіз, өйткені бізге жұмыс істеу керек» – деді Де ла Хойя. Рематч 15 қыркүйекке, Мексиканың Тәуелсіздік күніне белгіленген. «Канелоны» спорттан шеттетуге мерзімі 17 тамызда аяқталады.

qazaquni.kz

«АҚ ЖОЛ» ҚДП-НЫҢ 2017 ЖЫЛҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ ЕСЕБІ

01.01.2017 жылға қалдық
10 320 636

		2017
1.	Ақшалай қаражаттардың түсімдері, барлығы	409 103 351
1.1.	Оның ішінде мүшелік жарна, уақытша қайтарымды және басқа көмек	10 940 000
2.	2. Шығыстар, барлығы	380 873 482
	Оның ішінде:	
2.1.	Жалақы	161 061 515
2.2.	Салықтар және әлеуметтік аударым	37 235 041
2.3.	Офистерді жалға алу	87 172 057
2.4.	Байланыс, көлік қызметтері және пошта шығындары	20 472 830
2.5.	Шығыс материалдары (кеңсе тауарлары, полиграфия өнімдері, ЖЖМ, шаруашылық тауарлары, ұйымдастыру техникасын толымдайтын катриджді қайта толтыру)	2 927 375
2.6.	Іс-сапар шығындары	10 066 212
2.7.	БАҚ-мен жұмыс	27 180 000
2.8.	Іс-шаралар өткізу	18 107 023
2.9.	Негізгі құрал-жабдықтар алу (ұйымдастыру техникасын, кеңсе жиһазы)	1 008 592
2.10.	Қайырымдылық көмек және ынталандыру (демеушілік қаражат есебінен)	5 346 476
2.11.	Өзге де шығыстар (Заң қызметі, негізгі құрал-жабдықтарды жөндеу, ақыл-кеңес беру қызметтері, банк қызметтері және т.с.с.)	10 296 361
3.	2011 жылдан ауысатын уақытша көмек бойынша берешек	98 670 240
4.	01.01.2018 жылға қаражаттың қалдығы	38 550 505
	Оның ішінде:	
	Касса	622 795
	Ағымдағы есеп шот	2 927 710
	Депозит Астана Банкі	35 000 000

Олимпиада жүлдегері Фархат Харки ел чемпионатында жеңіске жетті

Шымкентте өтіп жатқан ауыр атлетикадан Қазақстан Республикасының жеке командалық кубогы мен чемпионатының екінші күні тартысқа толы болды. ҚР Ауыр атлетика федерациясының баспасөз қызметінен мәлім еткендей, аталған доданың екінші күні жанкүйерлер үшін жарқын эмоциялар мен қайталанбас сәттерге толы болды.

Алдымен ерлер сынға түсті. 62 келі салмақта Рио Олимпиадасының қола жүлдегері Фархат Харкиге тең келер ешкім болмады. Жұлқи көтеруде бір ғана мүмкіндік пайдаланғанына қарамастан (115+150) спортшы көш бастады. Екінші орынды Қызылорда облысының өкілі Ерасыл Ерғенбай (101+135) иеленді. Үшінші орынға тұрақтаған қос бірдей спортшы Владимир Абрамов (106+129) пен Игорь Вовчук (105+130) бәсекені бірдей нәтижемен (235 келі) аяқтады. Алайда, ережеге

сәйкес, қола жүлде бұл салмақты алғашқы болып бағындырған Владимир Абрамовқа бұйырды. Әйелдер арасында 58 келіге дейінгі салмақ дәрежесі бойынша Сәуле Садуақасова (91+121) жеңімпаз болды. Екінші, үшінші орындарды ШҚО атлеттері Лидия Ануфриева (83+102) мен Елизавета Белоусова (74+92) жеңіп алды. 40 келіде Әсем Садықова қарсыласы Александра Яковлевадан (83+102) озып, бірінші орынға (100+125) қол жеткізді. Жеңіс тұғырының үшінші сатысына Махаббат Серікболқызы жайғасты. Естеріңізге сала кетейік, ауыр атлетикадан ҚР жеке командалық кубогы мен чемпионатына еліміздің 14 облысынан және Алматы, Астана қалаларынан 132 атлет қатысуда. Бүгін, яғни 16 мамыр күні жарыс алаңына әйелдер арасында -90 және +90 келі салмақтағы атлеттер шықса, ерлерден 77 келі салмақтың мықтылары анықталады.

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380
«Қазпошта» арқылы Жазылу бағасы:

1 айға – қала – 299,29, аудан/ауыл – 317,93
3 айға – қала – 897,87, аудан/ауыл – 953,79

6 айға – қала – 1 795,74, аудан/ауыл - 1 907,58
12 айға – қала – 3 591,48, аудан/ауыл - 3 815,16

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ
Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН
Бас редактордың орынбасары –
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ
Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)
Нұрлан ӘБДІБЕК (қоғам)
Айнұр АХМЕТ (мәдениет)
Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҰРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтқын БҰЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҰРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Қанат БИЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛЫ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-(71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:

Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Оңтүстік Қазақстан облысы:

Әбдіғалпай АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШИМ (8-702-489-47-23)

Атқарушы директор –

Әзірет ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:

Алматыда:

Асхат ТЕЗЕКБАЕВ (8-701-499-27-80);

(8-777-115-13-49)

Астанада:

Көбей ЖЕТІБАЙ (8-775-665-74-10)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат

министрлігінде 19.12.2012 жылы тіркелген.

Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік

№1270-Г, 01.08.2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 000

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3 ықшамауданы, К.Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –

Гүлмира САДЫҚ

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784

ИИК KZ50856000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК КСЖКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С.Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген